

BALIKESİR
HALKEVİ
Yayımlarından
No.

Balıkesir Madenleri

YAZAN :

KÂMİL SU

- Tarih Öğretmeni -

Resimli Ay Matbaası T. D. Şirketi

İSTANBUL : 1939

Ön söz

Şimdiye kadar Gazâli ve Cenap Refik Orkon tarafından yazılan Balıkesire ait coğrafya kitaplarında madenler hakkında malûmat verilmiştir. Hattâ bu hususta Hüdavenligâr ve Karesi şalnamelerinde de oldukça toplu malûnata rastlanmaktadır. Yalnız, bu saydığım eserlerde madenlerin daha ziyade yakın zamanlara ait vaziyetleri tetkik edilmiş ve ancak coğrafi vaziyetleri üzerinde bir görüş zemin edilmiştir.

“ Balıkesir Madenleri „ adı altında neşrettiğim bu kitapta işse madenlerin tarihî vaziyetlerine ve bugüne kadar eçirdikleri istihaleye - bittabi mümkün olabildiği nisbette - nem verdim. Bu arada işletilme tarihi pek eski olup, Roma ve Bizans devirlerinde ehemmiyet verilmiş olan İarmara adası mermer ocaklarını da bu kitabın içine mayı faydalı buldum.

Gerek madenler, gerek mermer ocaklarını hazırlarken, benim için tetkiki imkânı olan kitaplardan ve bilhassa ahkemei şer'ive sicillâtından faydalandım. Yaz tatilinde

Başbakanlık Arşiv Dairesinde çalıştığım sıralarda bu mevzu ile ilgisi olan vesikaları toplamak fırsatını da ele geçirdim.

Arşiv dairesi mühimme defterlerinin hierî onuncu yüzyıla ait olan kısımlarında rastladığım Marmara adası mermer ocaklarına ait vesikaları kitabın sonuna aynen koydum. Hierî XI ve XII inci yüzyıl mühimme defterlerinde Marmara adası mermer ocakları ile ilgili vesikalar, Üstad Amet Refik'in XI ve XII inci asırlarda İstanbul hayatı adlı kitaplarında vardır. Binaenaleyh onları ayrıca kitaba almaya lüzum görmedim.

Balye, Bigadiç ve Kalaycılar madenleri hakkındaki tarihî malûmatı bilhassa şer'î mahkeme sicillâtından bulduğum vesikalardan aldım.

Balıkesir mahkemeyi şer'îye sicillâtında Marmara adası mermer ocaklarına ait herhangi bir vesikaya rastlıyamadım. Mühimme defterlerinde bulduğumuz vesikalarla, Üstad Ahmet Refik'in eserlerinde mevcut vesikalar ocakların vaziyetini istenildiği kadar açıklamıyorlar.

XII inci yüzyılda İdincik şehrine kadar gelmiş olan meşhur seyyah Evliya Çelebi de Marmara adasına geçmemiş. Binaenaleyh seyahatnamesinde Marmara adası hakkında mevcut bilgimizi arttıracak malûmata rastlamıyoruz.

Madenler hakkındaki bazı rivayetleri kitaba not olarak aldım. Gerek bu rivayetleri ve gerek Balye madeninin halihazır vaziyetini lütfeden Bay Mümtaza ve kitabın basılmasına himmet eden Balıkesir Halkevi başkanına, açığca teşekkür ederim.

Kâmil Su

Balye Madeni

Balıkesir, vilâyetlerimiz içinde madenleri bakımından ehemmiyetle üzerinde durulmağa değer. Birçok yerlerinde eskiden işletilip sonradan terk edilen ve bugün hâlâ işletilmekte olan madenler vardır. Bunlar içinde en ehemmiyetlilerinden olarak sayabileceğimiz : Balye. Bigadiç simli kurşun ile Susıǵırlık borasit madenleridir. Genel olarak Türkiyenin, mahalli olarak Balıkesirin ekonomi hayatında önemi olan bu madenlerden, Bigadiç müstesna diğer ikisi işletilmektedir. Bunlardan işletilme tarihi en eski olan Balye madenidir. Balıkesirin en güzel ilçelerinden biri olan Balye, eskiden olduğu gibi bugün de şöhretini kendi adını taşıyan bu maddenden almaktadır.

Profesör İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın « Karesi vilâyeti tarihçesi » adlı eserinde eski zamanlarda

Balye civarında maden ihracatı ile meşhur Peribarraks'ında bir yerin bulunduğu kaydedilmektedir. Aynı eserde Balye madeninin Romalılar zamanında işletilmiş olduğu ve o zaman adının "Kristiyan" madeni olduğu ilâve edilmektedir. [1]

Halk arasında Balye madeninin Cenevizliler zamanında işletilmiş olduğuna dair rivayetlere rastlıyoruz. Bugün işletilmekte olan madenin "Arı mağarası" adındaki kuyusunun üstünde "Ceneviz mağarası" denilen mağaralar var. Romalılar devrinde işletildiği mevzuu bahis olan maden, kanaatimce burası olacaktır. Çünkü buradan çıkan abanozları tetkik eden fen heyeti, bu mağaranın birkaç bin yıl önce işletilmiş olduğunu tahmin etmektedir. Romalılara ait olması muhakkak gibi görünen bu mıntaka madenciliğinin Cenevizlilere atfedilmesi, Osmanlı devletinin ilk zamanlarında Cenevizlilerle fazla temas edilmiş olmasından galat olsa gerektir. [2]

Karesi oğulları zamanında işletilip işletilmediği belli değildir. Bu hususa dair herhangi bir vesikaya rastlanmamıştır. Ancak halk arasında mevcut olan bir rivayet şayan dikkattir. Bu rivayet Osman oğullarının Karesi beyliğini işgal ettikleri zamanlara aittir. Rivayete göre; Osmanlıların ilk zamanlarında,

(1) Karesi vilâyeti tarihçesi S : 58

(2) Balyede halâ park olan yerde eskiden bir mezarlık vardı. Bu mezarlık bozulurken derinlerinde hıristiyan mezarlığına delâlet edecek birçok taşlara rastlanması bu hususta şayan dikkattir. Bu mıntakalarda bulunan eski eserlerin umumiyetle Cenevizlilere ait olduğu kanaati halk arasında yer etmiştir.

Vaktiyle Arı, Orta, Koca mağaralarla Sarısu mağarasından çıkarılan madeni; tathirhanede ezilir, yıkanır, kurşun kısmı izabe fırınlarına gider ve oradaki ocaklarda eritilerek kalıp halinde Avrupa'ya sevkolunurdu. İçinde çinko bulunan kumları da atılırdı. Bilahare bu atılan kumlarda kalan çinko-
dan istifade etmeyi düşünen kumpanya (1927) tarihinde bir flotasyon fabrikası yaptırıyor. Bugün mağaralardan çıkan maden flotasyon kırma makinasında kırılır, yukarıda atıldığından bahsettiğimiz kumlarla birleştirilip flotasyonda tasfiyeden sonra kurşun ve çinkosu ayrılır, sonra toz halinde harice sevk edilir.

Flotasyonun suyu Kadıköyün önünden geçen ve Afşar çayına akan Doğanlar deresinden alınır. Kadıköyün önünde yapılan tesisat vasıtasile Flotasyona gelen su, kullanıldıktan sonra havuzlara doldurulur. Bu su, her zaman mühürlü şişeler içinde Zonguldak kimyahanesine gönderilerek, hayvanlar içtiği taktirde zararlı olup olmayacağı tahkik edilir. Kimyahane tetkikatını raporla bildirir. Bu rapor Balye merkezinde saklanır.

Eskiden maden cevherlerini çıkarmak için el makkapları kullanılırdı. Bugün onun yerine bir kişi tarafından kullanılabilen elektrik ile müteharrik hava makkapları istimal edilmektedir.

1931 yılına gelinceye kadar Balye Kara Aydın maden şirketi 2 - 3 bin arasında bir amele kadrosile çalışırken, vaziyeti maliyesinin bozulması ve

madenin (Balye Kara Aydın madenlerini kiralama ve işletme) şirketine geçişi ile amele kadrosu dörtte bire düşmüştür. Şimdiki kadrosu vasatî olarak 520 ye düşmüştür (1)

Balye madeninin bugünkü memur, amele ve müstahdemin kadrosu 650 - 700 arasındadır. İşçi mikdarı günde vasatî olarak (520) dir. Bunda,

[1] Türkiyede ilk amele grevi Balye madeninde görülür. Bu grev ikinci meşrutiyeti takip eden aylarda olmuştur. Ticaret Odası Başkâtibi Bay Ekrem Çavuvldur bana hadiseyi şöyle anlattı : 1908 yılında Mösyö Ralli Parise gitmiş ve yerine Rum mühendisi vekil bırakmıştı. Bu sırada sayısı üç bini geçen Balye maden ameleleri yevmiyelerinin arttırılmasını istiyorlar. Direktör vekilinin idaresizliği yüzünden amelenin bu isteği reddediliyor. İşçiler grev yapacaklarını ileri sürüyorlarsa da, maden müessesesi: «başka amele bulur çalıştırırız» diye işçilerin tehditlerini mühümsemiyor. Hatta hemen hepsi esnaf, kır bekçisi, kolcu ve bahçıvanlardan bulduğu elli altmış işçi ile maden istihsal işine devam etmek istiyor. Müessesenin bu inadı karşısında maden işçileri yeni bulunanların amele olmadıklarını, madende çalışmaya hakları olamayacağını ileri sürerek isyan ediyorlar. Şirket işi telgraflarla hükümete aksettiriyor, bunun üzerine hükümet te Balıkesir, Gönen Redif taburlarından birer bölük asker Balyeye gönderiyor. İşçiler mahkeme Başkâtiplerinden Kemalettin Talip, Jandarma kumandanı Yüzbaşı Şevket tarafından gizlice ve, muntazaman idare ediliyor ve işçilerle asker arasında vukuu muhakkak gibi görünen çarpışmanın önüne geçiliyor. Maden kuyularını su basmasına meydan vermemek için ameleler kuyulardaki el-tulumbalarını nöbetle işletiyorlar, ve herhangi bir suikasti de önlemek için kuyular etrafında nöbetçiler bekletiyor, geceli gündüzlü devriye gezdiriyorlar. Hadiseyi idareten halletmek isteyen hükümet, meşrutiyetin ilânı dolayısıyla Balıkesirden ayrılan Mutasarrıf Mehmet Ali Aynî'yi ve Erdek kaymakamı Memduhu Balyeye gönderiyor. Fakat amalenin yatıştırılması mümkün olamıyor. İşçiler binlerce imza taşıyan uzun telgraflarla Selânikte bulunan İttihadı ve Terakki merkezinden haklarının müdafaasını ve genel merkezden birinin gönderilmesini istiyorlar. Daha sonra Sudi adında bir mebus Balyeye geliyor, şirketle amele arasını bularak hadiseyi önlemeye muvaffak oluyor. Aynı zamanda Balyede İttihad ve Terakkinin bir şubasını açıyor.

kuyulara inenlerle traktörlerde, flotasyonda, kumlarda ve dekovil hattı tamirinde çalışanlar dahildir. Şirketin bir senelik amale yevmiyesi vasatı olarak 153,549 liradır.

Madende kuvveyi muharrike olarak yedi adet Dizel motörü kullanılıyor. Günde altı ton mazot harcediyorlar. Aynı makinelerde 1937 yılında 1984 ton 967 kilo mazot sarfedilmiştir.

İlk zamanlarda istihsal edilen madenin nakliyesi deve, araba, katır ile yapılırdı. Bilâhare ilk olarak balyadan Palamutluk mevkiine kadar 62 kilometre uzunluğunda ve 60 santim genişliğinde dar bir dekovil hattı yapılmıştır. Oraya kadar hayvanla çekilen dekovillerle nakledilen maden, buradan 42 saat uzakta bulunan Akçay iskelesine arabalarla nakledilirdi. Daha sonra Palamutluktan Akçay iskelesine, dar olmak üzere tren hattı yapılmıştır. Bu hat Balya Kara Aydın Şirketine aitti. Hayvanla çekilen dekovillere yüklenen maden Balyadan Palamutluğa getirilir ve buradan da demiryoluyla Akçay iskelesine götürülürdü. Fakat (Balya Kara Aydın Madenlerini Kiralama ve İşletme Şirketi) ne geçtikten sonra tesisat daha fazla tekemmül ettirilmişdir. Bugün, toz halinde bulunan cevher, ellişer kiloluk torbalar içinde traktörlerle çekilen vagonlar içinde Palamutluğa kadar götürülür. Palamatlukta vagonların dingilleri, demiryolu hattına uygun dingillerle değiştirildikten sonra, lokomotif vasitasile Akçay limanına, oradan da vapurlara yükletilerek Ayrupaya gönderilir.

Palamutluktan Akçaya kadar olan hatta bugün, yolcu ve eşya nakliyatı da yapılıyor.

1931 yılına kadar Balya madenleri servet ve tesisatı bakımından dünyanın en büyük müesseselerinden biri idi. Bunun kadar mükemmel tesisatı olan yalnız Ámerikada bir maden vardı. 1931 den önce madenden her ay (350 - 400) ton saf kurşun alınmakta ve beşbin işçi çalışmakta idi. 1931 yılından itibaren çalışması dörtte bir nisbetinde azalmıştır.

Bigadiç Madeni

Mahkemei Şer'îye sicillerinde bulduğumuz 1135 tarihli vesikayı tetkik ettiğimiz zaman, bu tarihlerde Bigadiç kazasında da bir simli kurşun madenin mevcut olduğunu görüyoruz. Filhakika (1722- 1135) tarihini taşıyan bu vesikada “ Balye ve Bigadiç kazalarında olan sim madenleri berveç- hi malikâne ba beratı âlişan uhdemde olup,, de- nilmektedir.

Bigadiç madeninin işletme tarihini elimizdeki bu vesika ile tesbit etmeğe imkân yoktur. Fakat hicrî on birinci asırda ve belki de daha evvelki asırlarda işlemiş olacaktır. Osman oğullarının Balye madenlerini işletmeğe başladıkları sırada bunu da işletmiş olmaları muhtemeldir.

Bigadiç madeninin ne kadar zaman işlediğini de tesbit etmek mümkün değildir. Fakat madenin bu-

lunduğu yerde bugün geniş mikyasta curufu bulunuşu. uzun zaman işlemiş olduğuna hükmettiyor.

Bigadiç madenine ait 1215 yılı sicillerince ikinci bir vesikaya rastlıyoruz. Bu vesika Balye ve Bigadiç kadılarıyla Balye maden emini Yaku ve Panayır [1] maden emini İsmail ağaya hitabıyla yazılmış bir fermanıdır. Buradan, hicrî on üçüncü yüz yıl başlarında Balye madeni ile birlikte Bigadiç madeninin de işlediğini ve İsmail ağa adında bir emini bulunduğunu anlıyoruz.

(1800-1215) tarihini taşıyan bu fermanla Balye ve Bigadiç madenlerindeki istihsali fazlaştırmak için her türlü çarelere baş vurulması, madenin herhangi bir tecavüzden korunması, ocakların işletmesi için lâzım olan kütüklerin Balye ve Bigadiç halkına temin ettirilmesi emredilmektedir.

Osmanlı devri madenciliğinde, madenlerde, var köyler halkı çalıştırılırdı. Bunlar tekâliften kurtulmuş suretile reaya lan ayırt edilirdi. " Madenlerde çalışanlar imdadı menzil, hazariye ve feriyeye, nakil ve kaftan, baha oşur dem ve diyet sair tekâlifi örfiye ve şakeden muafidılar. İşleri valiler ve hâkimler müdahale etmezlerdi. Aralar da veya başkalarile davaları olduğu zaman, maden işleri geri kalmamak için davaları emini vasıtasıyla ve şariat marifetile görülürdü. Davalarını fahretmek için İstanbulla veya sair vilâyetlere gitmelerine müsaade edilmez., di. [2]

[1] Bigadiç madenine aynı zamanda Panayır madeni adı verilmiştir.

[2] Ahmet Refik - Türkiye Madenleri : Mukaddime.

(1215-1800) tarihli vesikadan anladığımızı göre "maadini sairede cari ve mer'i olan şeraiti serbestiye ve kavaidi serbestiye., Balye ve Bigadiç halkı içinde mevcut idi. Yani madenlerin işletilmesi için lâzımgelen kütükleri temin etmelerine mukabil Balye ve Bigadiç halkı tekâlif ve rüsumdan muaf idiler.

Balye madeninde çalışanların rivayetine göre Panayır -yani Bigadiç- madeninde halk angarye ile çalışırdı. Böyle olmakla beraber madenlerden elde edilen temettü matlûp miktarda olmazdı. Bittabi bu, madenlerde yapılan suiistimalden ileri gelirdi. Kalaycılar madeninde halk angarye suretinde çalıştırıldığı halde, elde edilen kâr masrafa karşılık olamadığından maden terkedilmiştir.

Kalaycılar Madeni

(1232 - 1816) sicil defterinde bulduğumuz bir vesikadan Balıkesir ilçelerinden olan Kalaycılarda eskiden (Kalaycılar) adında bir madenin işletilmiş olduğu anlaşılıyor. Karesi ve Hüdavendigâr salnamelerinde, Balıkesire âit coğrafya kitaplarında ve Ticaret Odası eski kayıtlarında bu isimde bir madene rastlanmıyor. Bu, işletilmeğe başlandıktan biraz sonra terkedilmiş bir maden olacak. Filhalka burada, bu medenin eskiden işletildiğine delâlet edecek curuf metrukâtına tesadüf edilmektedir.

(1232 - 1816) yılında Balıkesir sancağı mutasarrıfı Nurullah (paşaya) [1] hitaben yazılan ferman-

[1] « Nurullah paşa, Sadrişbak Halil Hâmid paşanın oğlu olup ilmiye sınıfından iken bilâhara mirliya, 1228 de de Karesiye mutasarrıfı oldu. 1229 da Ağrıboz ve Karhili mutasarrıflığına nakletti. 1231 şevalinde Hüdavendigâr ve Eskişehir ilâveten ikinci defa Karesi mutasarrıfı oldu - Karesi Vilâyeti Tarihçesi - İsmail Hakkı Uzunçarşılı s : 135 - 136

dan anlaşıldığına göre Kalaycılar madeni 1217 yılında işletilmeğe başlanmıştır. Fakat bir müddet sonra, mevcut cevherin istihsal masrafını koruyacak kadar az olduğu ileri sürülerek, işletilmekten vazgeçilmiştir. Bu cihet fermanında şöyle anlatılmaktadır: "Madeni mezburun feth ve küşadı hususu madenciler tarafından kuluma ledel istida takdim eyledikleri cevherin çeşnisine nazaran, madeni mezbur kesirünnema olmak mülâhazasile, mahallinde numunesi zahire ihraç olunmak için evelemirde bir mikdar cevher ahzile mahalli mezbure karip ve civar olan Balye madeninden bir körük nakıl ve irsalile bir fırın inşa ve imal olunarak bir fırından zuhur eden sim ve kurşunun hasılâtile masarîfının defteri, Dersaadetime irsal olunmak babında sadır olan emri şerifim mübaşir marîfetile ledelvusul, mucibince Balye madeninden bir körük ve alâtı lâzime irsalile imaline şuru ve mubaşeret olunmuş ise de, madeni mezburun hasılatı masarîfine gayri kâfi olup feth ve küşadına müsaade olunması gayri caiz olmağla kemakân terk ve iptal olunmuş iken...".

(1232 - 1816) yıllarına doğru burada üç fırın kadar ve mağaralarda da bir karış kadar cevher olduğunun merkeze ihbar edilmesi üzerine, tahkiki için Balye madeni emini Yakup ağaya hususî tahrirat gönderiliyor. Bunun üzerine Yakup ağa tahkik için Balye madeninden hususî bir adam ve körük gönderiyor. Tahkikat neticesinde merkeze

ihbar edildiği gibi bir karışık miktarı cevherin mevcut olduğu anlaşılıyor.

Yakup ağa bu neticeyi, aynı zamanda yakın olması dolayısıyla madeni işletilmesinde icabeden kömür, kütük ve sair levazımın Balıkesirden temininin daha kolay olacağını merkeze bildiriyor. Balıkesir halkı (Bigadiç olacak) bu madenin işletilmesinin kendilerine yük olacağı mülâhazasıyla muhalefet etmek istiyorlar. Hattâ bu yolda birkaç defa muhalefetde buldukları da, fermanla yazılmaktadır. Fakat madenden faide umulduğundan açılması kat'î olarak kararlaştırılıyor. Bundan sonra ne yolda işletileceği, malzeme ve madencilerinin ne suretle tedarik edileceği de fermanla şöyle kaydediliyor : " Madeni mezbur Balye madenine bait mesafede olduğuna binaen, li ecil tecrübe iktiza eden kömür ve kütük Balıkesir kazasından tedarik ve ihzar olunmak iktiza edeceğinden gayri, lâzım gelen ? Nefer madenciler Balye madeni emini muameleyh tarafından celp ve fena olan körük ve lâzime sairenin tanzimi ve tehyiesile cevahir ihraç ve ihraç olunan cevherden altı bin kıyye hesabla berveçhi fırın imali hususlarına nezaret etmek ve bir fırından ne miktar sim ve kurşun husule gelir ve masarif ne dereceye balığ olur ise badehu iktizasının icrasına mübaderet olunmak için bir kit'a defterinin Der'aliyeme irsali babında sen ki veziri müşarünleyhim sana ihale ile bir kit'a emri âlişanım ilüği tahrir ve inha eylediğine binaen mucibince sana hitaben emri âlişanım isdarı babında

hattı hümayunu şevketmakrunu şahanem şerefyafteci sudur olmağla, mücibince amel ve harekete himmet eylemen fermanım olmağın işbu emri celil isdar ve irsal olunmuştur... »

‘ Kalaycılar madeninin hicrî (1232 - 1816) yılında ve bu yıldan sonra ne kadar zaman işletildiğini bilemiyoruz. Maamafih yukarıda da işaret ettiğimiz gibi o civarda fazla cüruf bulunmadığına göre madenin pekaz veya hiç işletilmemiş olduğu zannedilir.

Kadıhisarı Mağaraları

Balye madenine beş kilometre mesafede Kadıhisarı denilen yerde iki eski maden mağarası (oda) görülüyor. Bu mağaraların içinde maden kırıkları vardır. Eskiden buradan da maden istihsa edildiği anlaşılıyor. Bu madenin işletilmesi muhakkak ki Osmanlı devrinden önce olacaktır. Çünkü Balıkesir ve Edremid mahkemei şer'îye sicillâtında bu madene ait herhangi bir kayda rastlanmadığı gibi, Ahmet Refikin de (Türkiye Madenleri) ad eserinde bu madenden bahseden bir vesika görülmüyor Başvekâlet Devlet Arşivinde çalıştığım sıralarda tetkik ettiğim onuncu asır mühimme defterinde ve diğer bölümlerde buraya âit bir vesika rastlamadım. Binaenaleyh bu maden kanaatimce Osmanlı devrinde işletilmemiştir. Buradamevcut curufları tetkik eden salâhiyetli şahsiyetleri iddialarına da bakılırsa, bu maden Osmanlılarda önceki devirlerde işletilmiştir.

Madene bir kilometre mesafede bir hisar bulunmaktadır. Bu madende çalışanların herhangi bir taarruz karşısında bu hisara sığındıkları ihtimal hatıra geliyor.

Hisar alanı

Balıkesir Halkevi üyelerinden Bay Ekrem Çavuldur, 1934 yılında birkaç arkadaşı ile, Halkevi namına, Hisar alanına yaptığı bir gezintide edindiği intibalarını Kaynak mecmuasının (19 - 20) nci sayısında "Hisar alanı harabeleri,, başlıklı bir makalede tesbit etmiştir. Ekrem Çavuldur bu yazısında Hisar alanındaki Roma veya Bizans devirlerine ait olduğunu tahmin ettiği şehir harabesini ve mezarlarını tarif ettikten sonra, bu şehrin bir maden şehri olduğunu da iddia ediyor. Bu gezinti sırasında Hisar alanı köyünden bir köylünün kendisini naklettiklerini şöyle anlatıyor:

" Rehberlerimizden biri bize dedi ki :

— Ben yirmi kûsür sene evvel Balye maden yasakçısı idim. Direktör Ralli ve daha birkaç mühendisle beraber bu gezdiğimiz mevkie geldik, bu

ratarda haylı dolaştık. Eski devirlerden kalma maden ocaklarını, saatlerce ellerindeki kâğıtlara bakarak aradılar, bulamadılar. (Yerden aldığı curufu madeniye parçasını göstererek) Bunlara baktılar. O zaman vesait noksan olduğu için içinden madenini çıkaramadılar; yalnız "bunlarda maden mevcuttur,, dediler.

Filhakika rehberin yerden aldığı maden curufuna gezdiğimiz şehir harabesinin hemen her yerinde tesadüf ettik.,,

Ekrem Çavuldur yazısının diğer bir yerinde şunları kaydediyor :

"Köy camii yakınındaki sütun kaidesinden ve civardaki bir evde dikili mermer sütundan istinsah ettiğimiz yazıları teşkil eden harflerin dörtte üçünün eski Yunan, dörtte birinin Romalılara aidiyetine bakılırsa; bu şehrin ve asarının eski Yunanlılar devrinde mevcut olup onlardan Romalılara intikal ettiği, tamamen Romalılaşmaksızın indirasa uğramış bulunduğu kanaatindeyim. Bu kanaatte isabet varsa bu şehir, kurunuulâya ait bir şehirdir. Eski haritalarda bu şehrin bulunduğu mahalde bir şehir ismi görülmemiş ve eski müverrihlerin Sızık, Bergama, Adromityom arasında böyle bir şehrin mevcudiyetinden bahsetmemesi, asarından pek eski devirlerde madende işliyen halka ait olduğu anlaşılan bu şehrin, isimlerini saydığımız şehirler kadar abidat ve tezyinatı mimariyesinin ehemmiyetli bulunmadığını göstermektedir. İhtimal buradaki ocaklardan çıkarılan madenler civardaki büyük şehirlere,

bilhassa en yakını bulunan Sızık'a gönderiliyordu. Tetkikatta bulunulursa burada, Sularya dağlarından geçerek Sızık'a müntehi eski yolun eserlerine tesadüf edilebilir.,,

“ Şehir harabelerinin bulunduğu arazide kesretle tesadüf ettiğimiz tuğla ve âdi taşlar arasında mebzül bir surette kırık mermer taşlar görülmektedir., (1)

---

(1) Bu mermer taşların Ekrem Çavuldurun yazısında bahsettiği yol ile buraya getirilmiş Marmara adası mermerleri olduğu iddia edilebilir.

Borasit ve Diğer Madenler

Vilâyet dahilinde üzerinde durulmağa değer diğer bir maden de Borasittir. Susıgırlıkta olan Borasit madeninin işletilmeğe başlandığı tarih 1865 dir. İlk işletilmesine basit bir şekilde başlanılmış ve işletilme tarihinden üç sene sonra Avrupada tanınmıştır. 1865 tarihinde alçı adı ile ihraç edilmiş ve uzun müddet Avrupaya bu nam altında ihracat yapılmıştır. (1885 - 1303) tarihinden itibaren Borasit madeni adı ile Osmanlı tabaasından ve ecnebilerden bir çoklarına işletme imtiyazları verilmiştir. 1928 yılında muhtelif imtiyaz sahiplerinin hisseleri birleştirilmiş ve [Tevhit Edilmiş İmtiyazlar] adıyla (Nevhil) adında bir İngilize verilmiştir.

Balıkesir Ticaret odası imtiyaz defterinde mevcut fermanlara göre, bir tanesi müstesna, birleştirilen hisseler şunlardır:

1 — 1885 yılında Susıgırlığın İldız köyünde, Susıgırlık adındaki yerde bulunup Fransız tabaa-sından Mösyü Domazor ve Gurublar'a, elli sene müd-detle verilen Boratlı kireç madeni. Bu madenin iş-letilmesine tahsis edilen arazi dört bin iki yüz doksan sekiz dönümdür.

1305 tarihli Karesi salnamesine göre Domazor, Gurublar ve daha iki sermayedar bir kumpanya teşkil ederek madeni işletmeğe başlamışlardır.

2 — 1887 tarihinde (Müşir Fuat Paşaya) 99 yıl müddetle verilen ve beş yüz dönüm arazi ice-risinde bulunan Borasit madeni 1889 tarihinde (Fuat Paşa) bu madenin işletme imtiyazını Fransız tabaasından Ogüst'e, bu da 1901 yılında İngiliz tabaasından Edvar Hale'ye terketmiştir.

3 — 1890 tarihli bir fermanla (99) yıl için (Cevat Paşa) ya verilen Sultançayırında diğer bir Borasit madeni. (Cevat Paşa) veresesi 1911 de bunu başkasına devretmişlerdir.

4 — Sultançayırında meydana çıkarılıp 1894 de altmış yıl için verilen Borasit madeni.

Bu madene ait mukavelenin 12 nci maddesinde şu kayıt var:

“Mültezim rüsumu mukarrere ve saireden mada madenin hasılâtı safiyesinden yüz kuruşta beş pa-rasını dahi Dersaadetteki Darülâceze için tediye ve ifasını deruhde ve kabul eylemiş olduklarından altıyüz kuruşta beş para rüsum madenin rüsum nisbiyesile maaen tediye olunacaktır. .,

3 — Sultançayırında 1910 yılında altmış yıl müddetle Fuat (paşa) ve şeriklerine verilen Borasit madeni.

6 — Timurkapu köyünde 1910 da altmış yıl müddetle Fransızlara verilen Borasit madeni. Bilâhara İngiliz tabaasından Edvar Rit'e devredilmiştir.

7 — Timurkapu ve Ömer köyde 1907 de altmış yıl müddetle Hacı Ahmet Hamdiye verilen Borasit.

Bunlardan başka Fırt nahiyesinin Yıldız köyünde 1909 da altmış yıl müddetle Fuat ve şeriklerine, Timurkapuda 1907 de altmış yıl müddetle Kâmil ve şeriklerine, Aziziye köyünde 1917 de altmış yıl müddetle bir İtalyana verilen Borasit madenleri.

Bütün bu saydığımız Borasit imtiyazlarından, Fuat (paşa) hissesi müstesna, diğerleri bireleştirilmiştir. Bugün bir müessese tarafından işletilmektedir.

Vilâyetin diğer madenlerine gelince, bunların bir kısmı imtiyazları alındığı halde işletilmemiş, bir kısmı da biraz işletildikten sonra bırakılmıştır. Ticaret odası imtiyaz defterlerinde isimleri geçen madenler şunlardır:

1 — Timurkapu civarında meydana çıkarılıp 99 yıl müddetle Paşmak ağaya verilen antimüvan madeni.

2 -- İvrindi de Yeniceikebir ve Korucu köyleri arasında meydana çıkarılıp (99) yıl müddetle işleme imtiyazı verilen antimüvan madeni.

3 — İvrindi Yenice köyünde meydana çıkarılıp 1911 de (99) yıl için verilen antimüvan madeni.

4 — İvrindide Yeniceikebir köyünde meydana çıkarılıp 1889 yılında işletme imtiyazı verilen anti-muvan madeni.

5 — Balıkesirin Taş köyünde meydana çıkarılıp, 1905 de (99) yıl için verilmiş kükürt madeni. Bu maden işlenilmediğinden mukavelesi 1905 de Şûrayı Devlet kararile feshedilmiştir.

6 — Burhaniyenin İmrutabat köyünde Bakırlık denilen yerde keşfedilip 1882 yılında (99) yıl için işletme imtiyazı verilen demir madeni. Bu maden işlenilmemiş, me'şuftur.

7 -- Balyenin Patlak mevkiinde bulunup 1896 da Balye Kara Aydın anonim şirketine (99) yıl için verilen demirli manganiz madeni.

8 — Burhaniyede İmrudabad köyünde bulunup 1908 de (99) yıl için Hasan Şinasiye verilen demirle karışık bakır madeni.

9 -- Erdek kazası, İdincik nahiyesi Hızır köyünde bulunup 1907 de verilen bakır ve demir madeni.

10 — Erdekte 1908 yılında bulunup (60) yıl için işletme imtiyazı verilen Klorsodyum ve Mağnezyalı maden suyu

11 — Balyede Hacı Veli üyesinde bulunup 1911 de (99) yıl için Balye Kara Aydın şirketine verilen Manganiz madeni.

12 — Balyenin Veliyusuflar ve Kırmızı'lar mevkilerinde bulunup 1892 de (99) yıl için verilen simli kurşun madeni.

13 -- Bandırma Kapıdağ nahiyesi Perme kö-

yünde bulunup 1907 de (99) yıl için işletme imtiyazı verilen Antimuvanlı arsenik madeni.

14 — Edremidin Papaslık köyünde 1908 yılında 99 yıl için verilen simli kurşun.

15 — Edremit kazısı Ağunya nahiyesi Sofular köyünde bulunup 1921 de Bay Behçet'e verilen bakır ve simli kurşun.

16 — Ayvalık Yunda adasında bulunup 1921 de Bay Behçete verilen bakır simli kurşun, Linyit madeni.

Bunlardan başka vilâyet dahilinde kireç ocakları bulunduğu gibi, kıymeili değirmen taşları da çıkarılmaktadır. Bu hususta fazla malûmat Cenab Refik Orkunun "Balıkesir Coğrafyası, ında vardır.

Mermer Ocakları

Balıkesir vilâyeti dahilinde zengin mermer ve granit ocakları bulunmaktadır. Vilâyetin bu cihetten zengin olan yerleri Erdek, Kapıdağı ve bilhassa Marınara adasıdır. Marmara adası mermer ocaklarından nefis mermerler, Kapıdağından kaldırım taşları çıkarılır. İstanbul ve diğer vilâyetlere sevk olunur. Burada en fazla üzerinde durulmağa değer Marmara adasındaki mermer ocaklarıdır.

1835 yılında Balıkesir vilâyeti dahilinde seyahat etmiş olan Şarl Teksiye "Küçük Asya,, adlı eserinde Marmara adasının tarihini, buradaki mermer ocaklarının muhtelif zamanlardaki vaziyetlerini, birçok tarihî kaynaklara dayanarak esaslı bir şekilde tetkik etmiştir. Binaenaleyh mermer ocaklarının eski devirlerdeki faaliyetlerini açıklamak için Şarl Teksiyenin verdiği malûmatı esas olarak kabul ediyorum.

İlkin Elephonesus yani Geyik adası namile tanınmış olan (Prokonos = Marmara adası) ilk defa Fenikeliler tarafından iskân edilmiştir. İstrabon'un rivayetine göre " bu adada bir şehir ve çok kıymetli beyaz mermer çıkaran büyük bir ocak bulunuyor. Hattâ bu memleketin en güzel abidatı, bilhassa Sizik'inkiler bu mermerden yapılmışlardır. Fılhakika bu mermerlerden sahilde bulunan Rum şehirlerinin ekserisine götürülmüş olması şüphesizdir. Nitekim Osmanlı devleti zamanında da İstanbul, Edirne ve diğer şehirlerin birçok güzel abidelerini yapmak için Marmara adasının mermerlerinde istifade edilmiştir. [1]

"Halikarnas'da Mausole sarayının tuğla ile bina edilerek üzeri Prokonos'in mermer levhaları ile kaplandığını. Witrune rivayet etmiştir. Bodrum şatosunun duvarlarında uzun müddet kırık duran Amazon muharebesini musavver mimarî saçaklar da aynı mermerlerdendir..

Marmara adası mermerlerinin beyazlığı Atina mermerleriyle rekabet edecek derecededirler.

Romalılar devrinde adanın dahilî teşkilâtı hakkında az malûmat vardır. Mermer ihracatına nezaret için burası belki de imparatorun bir memuruna merkez idi. Çünkü Jülye kanunu mucibince işlenmiş mermerler, kıymetinin onda birini vergi olarak tediye mecburdu. Bu verginin bir aralık ilga edildiği muhtemeldir Çünkü Çıçero dostuna yazdığı bir mektupta diyor ki:

[1] Kitabın sonundaki vesikalara bakınız.

«Direkler için size birşey borçlu değilim zannederim. Çünkü bu kanunun lağvedildiği gibi bir şey mesmuum oldu..»

1835 yılı nisanında Fransa hükûmetinin (Mezanj) adındaki büyük kotrasile Marmara adasına sefer yapmış olan Şarl Teksiye, adayı şöyle tarif ediyor : «Bu adanın manzarası pek vahşidir. Dağlar gayri muntazam bir surette kesiktir. Ve müteaddit tepeleri olan bir dağ teşkil ederler denilebilir. Ağaç nadir ve toprağı yeşilliksiz kül rengi en nazin bir manzaradadır. Bununla beraber dünyanın en eski devirlerinden beri (Propontit - Marmara denizi) ve (Helespont - Çanakkale) nin bütün şehirlerine mermerlerini vermekle şöhret kazanmıştır. [1]

Seyyah. adanın tabii bünyesinden ve mermer tabakalarının kalınlığı ile katran ovasından, orta zamana ait bir şatodan yazın suları kesilen ufak bir çaydan bahsettikten sonra : «Çayın menbaında eski ocakların kırıntılarıyla temini madde eden kireç ocakları bulduk. Ezminei kadimenin ilk mermer ihracı bu yerden itibaren görünmeğe başlar. Mermerler beş altı metro tulünde ve bir metre kalınlığında kesilmişlerdir. Asıl gövdeye muttasıl teferuat izleri eski ameliyatta son asarını gösterir.,»

Osmanlı devletinin eski devirlerinde mermer ocakları işletilmiştir. Hazinei evrak mühimme defterlerinde mevcut bazı vesikalar bunu bize açıkça öğretmektedir. Ancak bu vesikalardan mermer

ocaklarının sayısını, teşkilâtını -bittabi tam olarak anlamak mümkün olmuyor.

Kitabın sonuna aynen koyduğumuz bu vesikalara bakıldığı zaman XVI inci asırda Marmara adası mermer ocakları ile Kapıdağının taş ocaklarının hükûmet tarafından işletilmiş olduğu anlaşılıyor. Ahmet Refik'in (Hicrî XI ve XII inci asırlarda İstanbul hayatı) adlı eserlerinde mevcut vesikalara göre ocakların hükûmet tarafından işletilmesine XVII ve XVIII inci yüzyıllarda da devam edilmiştir:

Ocaklardan mermerlerin çıkarılması için mirî esirler çalıştırılmış ve bunların iaşeleri İdincikten temin edilmiştir. Filhakika İdincik kadısına hitaben yazılmış (983 - 1575) tarihli bir vesikada: "Cezirei Marmarada istihdam olunan mirî esirlerin zahireleri kadimden tahtı kazandan virilügelüp, balâ zahireleri babında külli muzayakaları olduğu ilâm olunmağın, kifayet miktarı terke verilmesini emredüp buyurdum ki...., denilerek bu husus açıklanmaktadır.

Mermer ocaklarında çalışan amelelerin bir nazırı bulunur, bu, onların bütün işlerle alâkadar olurdu.

Hicrî onuncu asırda Marmara adasından çıkarılan mermerler, kira arabalarile yalıya indirilir, oradan da bazan rencper gemilerile, bazen de donanma ile İstanbula, Edirneye, ihtimal diğer vilâyetlere sevkedilirdi. Gerek benim bulduğum, gerek üstad Ahmet Refik'in (XI ve XII inci asırlarda

İstanbul hayatı) adlı eserlerinde Marmara adası ile ilgili vesikalara bakıldığı zaman, İstanbul ve Edirnenin birçok cami, medrese ve türbelerinde Marmara adası mermerlerinin kullanıldığı görülür.

Devlet arşivinin belediye kısmında mermer ocaklarıyla ilgili (1177 - 1763) tarihli bir vesikaya rastlıyoruz. Bu vesika, taşradan İstanbul'a gelen mermer, küfeki, ödtaşı, sakıztaşı gibi muhtelif cins taşları zapteden dükkân ve gedik sahibi taşçı ustalarından, dükkân sahibi olmıyan taşçıların şikâyetinden ibarettir. Buradan, İstanbul'a hariçten gelen mermer ve diğer cins taşların taşçı dükkânlarına ne şekilde paylaştırıldığı anlaşıldığı kadar, İstanbul'da bu tarihlerde mevcut taşçılar ve semtleri de öğrenilmiş oluyor. Vesikada, her nereden olursa olsun İstanbul'a gelen taşların dağıtılma şekli mevzuubahstir. Marmara mermer ocaklarından çıkarılıp İstanbul'a gönderilen mermerlerin İstanbul'da dağıtılması işinin, fermanın bize anlattığı kaideye uygun olması pek tabii olacağına göre (1177 - 1763) tarihinde ve daha önceki yıllarda Marmara adasından İstanbul'a gelen mermerler yüzde seksen dört hisse itibarile İstanbul taşçılarına şu şekilde dağıtılırdı:

23 hissesi Zindankapısı haricinde kâin taşçı ustalarına; 22 hissesi Balat iskelesinden Silivrikapısına kadar kale kapıları haricinde olan ustalara; 22 hissesi Kumkapı, Yenikapı, Davutpaşa ve Samatya kapısında olan taşçı ustalarına; 1 hissesi Tophaneye; 16 hissesi Üsküdar'da olan taşçı ustalarına.

Bu kaidenin (1763) tarihinden çok önceki tarihlerde de mevcut olduğunu vesikanın bir başka yerinden anlamak mümkün oluyor.

Devlet arşivinin maliye kısmında bulunan (1256 - 1840) tarihli bir vesika Marmara adasından çıkarılan mermerlerden, üç cins üzerine, ne şekilde resim alındığını açıklıyor. Bu vesikaya göre "mermer taşın nevi selâse itibarile beher kebir hamulesinden otuz kuruş ve evsatından yirmi beş kuruş ve sagirinden on beş kuruş,, rüsum alınıyor. Ferman da dikkat nazarımızı üzerine çeken bir nokta var. O da, bu tarihlerde mermer ocaklarında çalıştırılmak üzere Kastamonî taraflarından amele getirilmiş olmasıdır. (1)

Bu tarihlerde ocaklarda çalıştırılan, işçilere gündelik verilmezdi. Mermer ocaklarından çıkarılan mermerler satılır, elde edilen paradan nakil ücreti, amelenin yiyecek içecek ve diğer masrafları ayrıldıktan sonra kalan paranın bir hissesi ocak mütesarrıflarına verilir, geri kalan da ücretleri mukabili ameleler arasında bölünürdü.

Şarl Teksiye (Küçük Asya) adlı eserinde Marmara adası mermer ocaklarının vaziyetini şöyle tasvir etmektedir: "Muhtelif devirlere ait olmak üzere burada iki bini mütecaviz ocak açılmıştı. Bunların hangilerinin Yunan ve Romalılar zamanlarına ait olduklarını bilmek müşküldür. Çünkü hepsinde aynı tarz ve usul takip edilmiş ve elan devam etmekte bulunmuştur.

(1) Balye madeninde çalıştırılmak üzere Kastamoniden amele getirildiği rivayeten söylenmektedir.

Buranın manzarası, yekpare duvarlar gibi böğrü dikine yüz metre boyundan kesilmiş ve dağın içinde sedaları bin türlü aksettiren geniş aralıklar hasil olmuş Synnad ocakları gibi azametli değildir. Buradaki ocakların herbirinden yirmi otuz metre mikâbı mermer çıkarıldıktan sonra terkedilmiş gibidir. Bununla beraber bu ada en eski zamanlardanberi işlenmektedir. Eski ocakların kesilen taşları ortasından bir fersah kadar yürüdük. Mermerler bazen tepelerin yanından alınmış, bazen de tepede açılan büyük delikten çıkarılmıştı,, (1)

1835 tarihinde işleyen ocakları da şöyle anlatıyor : "Bu ocaklar mermer kesilen tepelerle muhattır. Bu ocaklar deniz sathından takriben yüz metre yüksektirler. Buradan denize doğru mermer kırığı enkazından büyük bir iniş yapılmıştır. Taş kütleleri bu inişin başına getirildikten sonra aşığıya kadar inmesi kendi sıkletile yuvarlanmasına terkolunur. Elyvem ehemmiyetli parçalar çıkarılmıyor : Şeker manzaralı, keskin ve sesli kırılır. Bu mermerler parlak bir beyazlıktadır. Mermerler, yataklarında demirle kesildikten sonra yine demirden külünklerle kaldırılır.

Marmara adasını ihata eden ufak adaların hepsi granit üzerinde çıplak duran, istihale devri arazisine âit kalker mermeri cinsindedir. Sahiller nisbeten daha ziyade dik ve kayık yanaşmasına tamamiyle müsaittir. Paşalimanı denilen sahil [Ele-

(1) Küçük Asya - Şarl Teksiye : Cilt 1, sahife 288

tonesus) adasıdır. Adanın bu eski ismi çalma olsa gerektir. Çünkü pek açık ve geyik beslemek için pek dardır. Burada ihtimal ki Antimilo, Nikor-ya ve Lips gibi cezayiri bahrisefitde bulunan vahşi koyunlara müşabih bir nevi vahşi keçi veya dağ keçisi cinsi bulunurdu. Herhalde bu iki Prokonnes meselesine şimdiye kadar izah edilememiş nazarile bakarım. Ezminei kadimeliler civardaki başka adalardan mermer çıkarırlardı.

Tasos adasında, ocakları Fenikeliler tarafından keşfedilmiş, heykel imaline mahsus mermer çıkardı ve bunu eskiler Tasyum mermeri ismile tefrik ederlerdi. Plin'nin tarifine göre bu Tasos mermeri Lesbos mermerinden renkce daha az mavimsi imiş. Tasos adasında görülen müteaddit lâhitler, heykel imaline muvafık gayet iyi cinsten ve zerratı Marmere adası mermerinden daha az parıldayan beyaz mermerden yapılmışlardır.»

Marmara adası mermer ocaklarıyla Kapıdağı taş ocaklarının bugünkü vaziyetlerini tetkike imkân bulamadım. Yalnız muhakkak olan şu ki : çok eski tarihlerdenberi işleyegelmekte olan bu ocaklar, bugün de eski şöhretlerini unutturmayacak kadar faaliyette bulunmaktadırlar. İstanbul ve diğer bir çok vilâyetlerin kaldırım taşları, bir çok binalarda kullanılan mermerler buradan tedarik edilmektedir.

Vesikalar

(1)

Balye, Bigadiç ve Kalaycılar madenlerine ait vesikalar

Mirmiran Kütahya eyaletinde mutasarrıf saadetlü Mehmet paşa hazretlerinin Balye kazası kadısına hitaben mektubu şerifleridir.

Hazreti mevlâna şeriat meab

Kıdvetül kuzatil islâm umdetil vilâtil enam mevlâna Balye kadısı zide fazluhu badettahiyetis-safiye inha ve ifham olunan oldur ki darendei huruf İsmail nam kimesne divanı Anadoluya arz ve tazallüm edüp bunun karındaşı olan Bali bey nam kimesneyi bin elli dokuz senesinde tahtı kazanızda vaki madeni has voydodası olup kimesneye

taaddisi yogiken kazai mezbure tabi Müstecaplar ve Maden ve Kadıköyü ve Çukurcak ve civarında kuralar beyinlerinde Karaoğlan ve Koçdar Mustafa ve sair refiklerle odasın basup mezkûr Bali beyi bigayri hakkın katledüp mukataayı mezbure malinden otuz sekiz bin dokuz yüz akçe malî mirî ve sair emval ve erzakların dahi garet eyledikleri keşfi hüccet olunup zulm ve cefa eylediklerin deri devlete bildirmekle katili mezburun bu canibe ihzar ve ahvallerin bu canipte şer'le görülüp icrayı hak olunmak babında emri şerif verildiğın bildirüp mucibince bu canıbden dahi mektup v mübaşir iltimas etmekle tahrir olunup fahrül akran müteferrika başı Abbas ağa zide kaderuhu tayin olunmuştur. Vusulünde gerektir ki zikrolunan kura ahalilerine katılan mezburun şer'i şerife ihzar ettirüp gaybubet ederler ise şer'le buldurulması lâzım gelenlere buldurup ehlî fesatları mubaşiri mezbure koşup bu canibe havale ve irsal eyleyesiz ki olbapta varid olan fermanı cihan mûta mucibince ahvalleri bu taraftan şer'le tafahhus ve ihkak oluna ve illâ hak üzere olup hilafı şer' bir ferde taaddi ve ahzü celp ile fesatları dahi himayet olunmaktan begayet ihtiraz oluna vesselâm tahriren fi evahiri şehri rebiülevvel liseneti isne ve seb'ine ve elf

Bimedinei Kütahya

Vesika (2)

Kıdvetül kuzati vel. hükkâm, madinül fazlı vel kelâm mevlâna Balıkesir kadısı zide fazluh ve me-fahirül emasili vel akran kethuda yerleri ve yeni-çeri serdarları ve voyvodaları ve iş erleri zide kadruhum tevkii refii humayun vasıl olucak malûm ola ki hâliye Balye kazasından bin kantar yuvarlak madeni mahallinden ihrac olundukta Balye kaza-sından Bandırma iskelesine nakil olunmak lâzım ve mühim olmağla imdi zikrolunan yuvarlak madeni her ne mikdar olur ise ihraç ve birgün evvel ve bir saat mukaddem Bandırma iskelesine nakil ettiresiz deyu fermanım olmuştur ve buyurdum ki hükmü şerifimle (bir kelime yok) vardıkta bu bapta sadır olan emrim üzere amel edüp dahi veçhi meşruh üzere Balye kazasından Bandırma iskelesine nakil fermanım olan olmikdar kantar yuvarlak madeninî emri şerifim varduğun gibi ihraç ve bir gün evvel ve bir saat mukaddem Bandırma iskelesine nakil ve itmamı hizmet ettirmekte her biriniz ziyade dik-kat ve ihtimam edüp bir veçhile avk ve tehir ettirmeyesiz şöyle bilesiz alâmeti şerife itimat kıla-sız tahriren fi evaili şehri ramazan lisene tis'a ve tis'ine ve elf.

Kostantaniyetil mahrusa

Vesika (3)

Devletlu merhametlü sultanım sağ olsun.

Eyaleti Anadolu da vaki Balye ve Bigadiç kazalarında olan sim madenleri berveçhi malikâne baherati âlişan uhdeinde olup ahardan müdahale icap etmez iken Bigadiç kazasına tabi Panayır nam kariyede sakin Sutha oğlu Osman ve havasına tabi Türkmen oğulları ve birkaç nefer yaramazlar ile karyei mezburede olan maden kârhanesini basup ve mali mirî olan mühimmatı garet ve yağma ve halâ Balye kazasında Timurcular karyesinde Sinan oğlu Mehmet ve oğlu Mustafa ve kel Hamza nam şaki birkaç eşkıyalar ile maden işçilerimizi ahzü darb ve hapis ve bigayri hakkın iki yüz kuruşlarını aldıktan sonra bu kullarının dahi Maden karyesinde sakin olduğum hanemden iki atımı sırkat eyleyüp gadretmelerile ve medinci Ba-

lıkesirde şakin Uzun oğlu Mustafa nam limesne dahi maden işçibaşımızı ahzü darp ve hapis ve üzerinde olan mali miriyi garet ve iki yüz kuruş dahi cerime alup ve işçilerimizi perişan ve kârhanemizi bir sene ibtal ve mali miriye gadirleri nümeyan ve bu kulunuza dahi dört beş kise akçe zarar etmelerile devletlü sultanımdan mercudur ki yedimde olan fermanı âliye nazar ve mübaşir kulları tayin ve zikrolunan eşkıyaları buldurması lâzım gelenlere buldurup ihkakı hak için divanı Anadoluya ihzar olunmak babında ferman devletlü sultanım hazretlerini dir.

Sene 1135

Vesika (4)

Kıdvetül kuzatı velhükkâm madenül fazlı velkelâm Balye ve Bigadiç kadıları zide fazluhum ve kıdvetül emacidü vel âyan darbhanei âmirem tarafından nazır nasbü tayin olan seyyid Ali zide mecduh ve kıdvetül emâsilü vel akran Balye madeni emini Yakub ve Panayır madeni emini İsmail zide kadruhuma tevkifi refii humayun vasıl olucak malûm ola ki ricali devleti aliyemden halâ darbhanei amirem nazırı iftiharülemacidü vel ekârim (Ahmet Şakir namı mecduhunun takdim eylediği takriri mefhumunda maadini humayunu şahanemden Balye ve Bigadiç namı diğer Panayır madenlerinde biddefaat istihsâl olunan numuneleri alelhusus varid olan simlerine nazaran bilvücüh imale şayan ve etrafü eknafırdan madeni maznune olan mahallerin fethi küşadına emsaline muadil olacağı nümayan

olduğuna mebni madenini mezkûrinin levazımı esbabına germiyeti imaline ve madencilerin baisü itminanları olan halâtin istikmaline nezaret ve dikkat ve maadin maznune olan mahallerin fethi küşadına alâ mayutâk iane ve gayret olunması için sadır olan emri âlişanımla darbhanei âmirem tarafından nazır nasbü tayin olunan mumaileyh seyid Ali zide mecduhu muktezayı memuriyeti üzere madenini merkumine ledel vusul ber mucibi emri şerifim eminlerine ittifak ve ittihad lâzım madeni tehi ve ilâ birle i'male mubaderet ve birkaç defa birer mikdar sim irsal ve bu defa kırk kıyyeden ziyade sim istihsal idüb ancak madenini merkuminden hasıl olan sim ve kurşuna göre levazımı imali kemahüve vekaa vaktü zamanile tedarik ve ihzar ve amele ve madenciyan ve betahsis zeberdestani mekide mezalimden emin olarak imaline ibtidar oldukta kesret nüma hasıl olacağı ve madenini merkumin merbutat ve ameleden tehi ve sekte ve bir iyasü şerait serbestiden beri idüğü aşikâr olmak hasebile şimdilik salifüzzikr Balye madenine ve Balye kazası ve Panayır madenine Bigadiç kaza ahalileri ihanet ve mezalim ve ta'diyattan vareste ve masun olarak kütük ve kömür ve hidamatı sairesini ibkaya mubaderet eylemeleri lâzımeden idüğü nazırı mumaileyh ifade etmekle finnefsil emr keremiyeti imali maden istihsali sim kurşun kesreti muzafata ve ameleye mevkuf ve onların dahi mezalim ve ta'diyattan izmasile (rile) baisü ümeni istirahatları olan keyfiyatın istihsaline

matuf olduğu bedidâr olmağla fimaba'd madenini merkumin emirleri levazım ve mukteziyatını vaktü zamanile tedarik birle germiyeti imaline bezlü makderet eylemek fukarayı rayete hasarat ve imali madenin emrinde edna mertebe betaet ve rahavet veyahut bazı kesanın azalarile (azalarına) (bir kelime okumuyor) olur halâta cesaret ederler ise tedibâtı layıklararı icra olunmak ve kazaini merkumin ahalileri dahi kâffei mezalim ve tadiyattan asude ve salim olarak madenini mezkûrinin kömür ve kütük ve levazımı sairesin emrinde ve amele ve madenciyanın iktızası üzere ahvali ruzumerreleri itası hususunda ianet ve hilâfı rıza hareket etmiyerek ümenânın tahsili rızalarına dikkat eylemek ve maadini sairede cari ve mer'i olan şeraiti serbesiyet ve kavaidi mer'iyeye (den) maafiyet ilâ ma yeşa Allah bunların hakkında dahi düstürü amel konulmak ve ebnayi madenden gayri ecanibden bir ferd dahlü taarruz etmemek üzere işbu bin iki yüz on dört senesi martından itibaren saliffüzzikir Balye madenine Balye kazası ahalisi ve Panayır madenine Bigadiç kazası ahalileri ianet ve hizmet etmek üzere tahsis olunduğunu havi emri şerifim sudurunu takrir ve inha etmem mucibince kazayayı merkumin ahalilerinin merbutiyetlerini muhtevi işbu emrü celilülkadrım isdar ile irsal olunmuştur İmdi vusülünde siz ki kazaini mezburin kadıları ve nazırı mumaileyhim siz ber m'nvali muharrer saliffüzzikir Balye madenine Balye kazası aha-

lileri ve Panayır madenine Bigadiç kazası ahalileri
ianet etmek üzere iki yüz on dört senesi martın-
dan itibaren rabtû tahsis kılındıkları malûmunuz
oldukta kazaini merkumeteyn ahalileri dahi kâffei
mezalim ye ta'diyattan asûde ve salim olarak ma-
denini mezkûrinin kömür ve kütük ve levazımı sa-
iresi emrinde ve amele ve madenciyanın ıktiza üze-
re akavatı ruzumerreleri itası hususunua eminle-
rine (emniyelerine) ianet ve hilâfına rıza (ü) hare-
ket etmiyerek emniyanın rızalarını tahsil eylemele-
rin ifade ve tefhim ve maadini sairede cari ve mer'i
olan şeraiti serbestiyet ve kavaidi muafiyet (?)
bunların ilzarında düstürül amel tutulmak ve ün-
nayı (ebnayı) madenden gayri ecanibden ferd (i)
dahlü taarruz eylememek ve iden olur ise men'ü
def'ine ziyade ihtimam ve dikkat ve mucibi emri
şerifimle amel ve hareket ve hilâfından begayet
hazar ve mücanebet eyliyesiz ve siz ki ümenayı
merkumansız sizler dahi bermucibi emri şerifimle
amel ve hareket ve emri memuriyetin ufki matlubu
tesviyeyi tanzimine bezlü hasili kudret eylemeniz
babında fermanı alışanımı sadır olmuştur buyurdum
ki hükmü şerifimle vardıkta bu babta vechi meş-
ruh üzere sadır olan isbu emri celilüşşani vacibü
lâzımül intisalinin mazmunu münifile amel olup
hilafından bigayet hazar ve mücanebet eyleyesiz
şöyle bileşiz alâmeti şerife itimat kılasız fi: 18-1215

Vesika (5)

Gönen kadısına ve Balıe madeni emini İshak zide mecduhiye ve ayan ve zabitan ve sair iş erlerine hükmüm ki

Gönen kazası ehalilerinin divanı âlişanına takdim eyledikleri bir kıt'a arzuhalleri mefhumunda kazai merkumı memur mahalde vakı olmak takribile mürur ve ubur eden vüzerayı izam ve mirmirani kiramım ve sair tavai fi askeriye ve bilcümle hademei devleti aliyemin rehi rastı olduğundan başka asakiri mezkûre kazai mezkûrun kuralarına nüzul ve kendulerine ve hayvanatlarına me'külât tedarikinden kat'ınazar hariçi ez vusu' ve tahammül cebbî (ve) bilâ mucip mebalığı vefire ahz ve tahsil eylediklerinden kazai mezbur ehalilerinin ekserisi yirmi beşer otuzar bin kuruş diyete giriftar olmuşlar iken bundan akdem kazai mezbure on dört

saat buut ve mesafede vakı Balye madenine ilhak ve ol sebeple dahi külliyetli masarife dūçar oldukların ve kazai mezbur yediyüz evden ibaret zaif ve perişan bir kaza olup berveçhi muharrer iki taraftan kendülere tarh ve tahmil olunan masarife takat getiremediklerinden terki evlât ve perişan olacaklarını beyan badeezin madeni mezkûre merbutiyetleri kaydı ref'ile madeni mezkûr tarafından vakı olan zülüm ve taaddilerinin men' ve def'i için emri şerifim sudurunu ıstıt'a eyledikleri ecilden hazinei âmiremde mahfuz baş muhasebe ve mevkufat defterlerine imrarı nazar olundukta kazai mezkûrun yüz yirmi adet avarız ve nüzul hanesile altı bin on üç akçe mâli avarız ve mütekaidin malı olup meblâğı mezbur ser makıyan Hassan? Ocaklığı olduğu ve yirmi dört akçe dahi bedeli muavenet kereste mâli olup Biga sancağı avarızı ile tahsil olunageldiği ve Karesi sancağında vakı kazalardan vali için senede iki taksit ile üç bin beş yüz on dokuz kuruş yetmiş akçe ve bivaî mezbur mutasarrıfçün üç taksit ile beş bin kuruş emvali hazariye toptan tertip olunduğundan zikrolunan Gönen kazasından (kazasının) hissei hazariyesi ne mikdar idüğü malûm olmayup mahallinde sicilde mukayyeti olduğu üzere muayyen olan vali ve sancak mutasarrıfı hazariyesile avarız ve nüzül mali ve muayyinat sairesi madeni mezkûr emini marifetile cem' ve tahsil ve mahallerine eda ve teslim olunmak ve emsali üzere sair maadini humuyunumda cari olan şeraiti serbesiyet kazai mezbur eha-

lileri haklarında icra kılınmak şartile madeni mezkûre rapt ve ilhak olduklarını havi bin ikiyüz on yedi senesi evahiri recebinde emri şerifim verildiği badel ihraç muktezasına sual olunduktâ kazai mezbur ehalilerinin tarafeyne tekâlif vermeleri perişanîyetlerini müstevcip olacağı bedihi ve aşikâr olmağla badezin hizmeti mezburda tekâsül eylememeleri şartile sair maadini humayunuma merbut olan kazalarda cari olan şurutu serbestiye kazai mezbur hakkında dahi mer'î ve muteber tutularak sancak tarafından ve tarafı ahardan tekâlifi örfiye ve şakke mutalebesile vaki olan taaddi ve rencidelerinin men' ve def'i için emri şerifim itasr iktiza eylediği mevkufattan derkenar olunduktâ iktizai hüsnü nizamı halâ dârphancı âmirem nazırı Seyyit Mehmet dam mecduhulan ledel isti'lam bu makule maadini humayunun varidatı cesimeî devleti âliyemden olmağla tevsî ve ianesine dikkat ve itina lâzimedenden olduğuna binaen merbut olan bilcümle kazaların nüzül ve avarız ve hazariyeleri sicilde mukayyet olduğu veçhile eminleri marifetile verillüp ve deavileri dahi kezâlik eminleri marifeti ve marifeti şe'r'le kazalarında görölmek ve bermucibi şurutu serbestiyet ahârın taaddi ve tasallutundan emin ve salim olup âyan ve vüzera vesair ehli örf taifesinden kimesnenin dahil ve tasallutu olmamak ve sair şurutu serbestiyetleri eda olmak ve hilâfi şurut ahârın vaki olan müdahalesinin men ve def'i için sen ki maden emini mumailleynsin sana hitaben emri âlişanım istarı hususunu memhur ve ilâm

etmekle derkenarı ve ilâmı muciblerince amel ve hareket olunmak fermanın olmağın işbu emri celilül kadriñ istar ve ile (isim yazılı değıil) irsal olunmuştur. İmdi vusulünde bu makule maadini humayunum varidatı cesimeî devleti âliyemden olup tevsî ve imaller için şurutu serbestiyetlerine riayet olunmak metalibi şahnemden almağla balâde zikir ve beyan olunduğı üzere kazai mezbur ahaliyelerinin sicilde mukayyet olan vali ve sancak mutasarrıfı hazariyesile avarız ve nüzul mali ve muayyinatı sairesi marifetin ve marifeti şer'le cem'ü tahsil ve mahallerine eda ve teslim olunduktan sonra tarafınızdan ve sancak tarafından ve tarafı ahardan ziyade nesne mütalebesile rencide ve rencideden ve şurutu serbestiyetlerine münafi emri şerifimin hilâfi hareketten tehaşi ve mücanebet ve siz ki kadı ve âyan ve zabitan ve sair mumaileyhimiz siz dahi emri şerifimle amel ve hareket eylemeniz babında fermanı âlişanın sadır olunmuştur. Sene: 17 Recep 1222

Vesika (6)

Balye madenine merbut olan kazaların kayıtları ve hangi tarihte raptolunduğu mevkufattan derkenar ola.

Balye madenine merbut olan kazanın keyfiyeti baş muhasebeden görülmeğe muhtaçtır. ferman devletlû inayetlû sultanım hazretlerinin. 15 Recep 1222.

Darphane arz nazırı Ebubekir dam mecduhunun takdim eylediği taktiri meşhumunda maadini şahanemden Balye madeni sinini vafireden berü inal ve mehma imkân sim ve kurşun istihsal olunmakta iken inadeni mezkûrun cevher ihraç olunan mağarasına bilütfüllahi taalâ kuvvet ve bereket gelüp hazineye reside olunmak mülâbesesile biddefat darphaneye arzla külliyetli sim vurut ettiği ve tevarüt eden simin mikdar ve mahiyetine ve o tarafta

istihsal olunan kurşunun kesretine nazaran aleddevam dört beş furun ile imale şayan bir madeni yegâne olacağı her ne kadar aşikâr ise dahi cevherinin kemmiyet ve kuvveti ve iktizayı germiyeti imali hususu kema hüve hakka tahkik ve badehu muktezayı nizamı temhir ve tevsik olunmak zımında nazırı mumailleh tarafına irsal olunan adamı bu defa külliyyetli sim ile avdet etmekle edel istintak madeni mezkûrun cevheri dörder beşer karış dört başlı olup refte refte dahi kuvvet kesp ideceği ve işbu tevarut eden sim bir furun ile mehma imkân istihsal olunmuş olmağla elyevm mevcut olan yüz furunluk cevher için müceddeden üç fırın inşa ve aleddevam imal olunursa olınıktar cevher dahi istihsal olunacağı ve madeni mezkûr şimdiye kadar Balye kazası ehalisinin ianesile oldukca idare olunup lâkin kazai mezkûr kırk iki pare kuradan ibaret ve ekseri urası ehaliden tehi ve harab ve bahusus bir kaç senden berü cerad irtilâsi sebeble ehali bilvücuhtan düçarı envaı ıztırab olduklarından mada gerek ba evamiri aliye ve gerek ciheti saire ile varid olan tekâlifi malümeden naşı marazzikir mevcut olan cevherin imali şöyle dursun mevcut olan furunun aleddevam imaline dahi kömur ve künk? tedarik edemeyeceklerini ifade ve inha ve vergeldikleri tekâlifi alettafsil beyan birle kazai mezbure hemcivar olan kazalardan bir kaç kaza dahi ilhak ve izafe olunarak kendülere iane olunması kusuru ba arz ve mümza istid'a etmelerile

madeni mezbur cevherinin kuvvet ve bereketi ve
 sim ve kurşunun kemmiyet ve mahiyeti zahir ve
 bilvücüh imale şayan olduğu bedihi ve bahir olup
 ancak fi nefs evamiri gerrimiyet ve imali kesreti
 aliyeye menut ve levazımına tedarik tevsiî masari-
 fata münhasır ve merbut olmaktan naşi madeni
 mezbure karip ve civar olan kazaların keyfiyeti
 ledettaharri Karesi sancagında kain Gönen kazası
 madeni mezbure cümleden ziyade karip ve kömür
 ve künk? [1] katı' ve hark oluacak dağları tayin
 ve bilvücüh hesabat olduğu ve bunlar madeni
 mezbureye rapt ve ihlak olunmak münasib idüğü-
 nü beyan birle kazaini merkumin ehalieleri sair
 madene olan merbutatı misillu serbestiye ve müs-
 takil olup kâffeî umurları emini marifetile rüyyet
 olunmak ve tekalifi şakaden vareste olmak ve
 ehalisinden bir terd bir mahalle ihzar olunmayup
 vaki olan deavileri ümena marifetleri ve marifeti
 şer'le rüyyet olunmak ve ehalieleri dahi madeni
 mezkûrdan kömür ve künk ve levazımı saire tedariki
 emriye itna ve dikkat üzere bin iki yüz on
 yedi senesi martından itibaren madeni mezbure
 raptolunması hususu tahrir ve inha etmekle Balı-
 kesir kazası kürsi'i sancak olduğundan anın ma-
 deni mezkûre raptı münasip olmamağla vali haza-
 rıyesi vermek şartile fakat Gönen kazasının madeni
 merkuma raptı hususuna iradatı âliye taallûk et-
 mekle mecbince kapuma müracaat olundukta
 kasabai Gönen ve tevabii mukataası senevi on üç

(1) Kök olması lâzım.

bin dörtyüz yirmi akçe mâl ve üçyüz kuruş muac-
cile ile İbrahim zîde mecduhunun berveçhi malikâ-
ne uhdesinde olduğu ve kazai mezburun yüz yirmi
adet avarız ve nezzal hanesile altı bin on üç akçe
bedeli avarız mütekaidin mali olup meblâğı mez-
bur ser makıyan hisse? (hassa) ocaklığı olduğu
ve yirmi dört bin akçe dahi bedeli muavenet ke-
reste mâli olup Biga sancağı avarızı ile maan tah-
sil olunugel liği ve emsali keyfiyeti baş muhasebe
ve mevkufattan ve Karesi sancağında vaki kaza-
lardan masraf için senede iki taksit ile üç bin
beş yüz on dokuz kuruş yetmiş akçe ve livai mez-
bur mutasarrıfı için senede üç taksit elli beş bin
kuruş imdadı hazariye toptan tertip olduğundan
zikrolunan Gönen kazasının hissei hazariyesinin
miktarı bu tarafta malûm olmayup mahallinde si-
cilden görölmeğe muhtaç idüğü divanı humayun
kaleminden derkenar olunmağla kazai mezkûrun
mahallinde sicilde mukayyet olduğu üzere muayyen
olan vali ve sancak mutasarrıfı hazariyesile avarız
ve nüzülü mali ve muayyatı sairesi madeni mez-
kür emini marifetile cem'ü tahsil ve mahallerine
eda ve teslim olunmak ve emsali üzere sair maa-
dini humayunda cari olan şeraiti serbestiye kazai
mezbur ehalileri haklarında dahi icra kılınmak şar-
tile madeni mezbura rapt ve ilhak olduğunu havi
baş muhasebeye kaydile darphaneye arz ve mevkufata
ve divanı humayun kalemine ilmühaberleri
verilmekle mucibince amel ve hareket olunmak fer-
man olmağın ba takrir işbu emri celilül kader isdar

ve (bir kelime eksik) ile irsal olunmuştur İmdi vusulünde siz ki naip ve maden emini ve ayan ve zabitan mumaileyh ve sair iş erlerisiz salüfüzzikr Gönen kazasının mahallinde sicilde mukayyet olduğu üzere muayyen olan vali ve sancak mutasarrıfı hâzariyesile avarız ve nüzzel ve muayyenatı sairesi maden emini marifetile cem'ü tahsil ve mahallerine eda ve teslim olunmak ve emsali üzere sair maadini humayunda cari olan şeraiti serbestiye kazai mezbure ehalileri haklarında dahi icra kılınmak şartile sene merkumeden itibaren madeni mezkûre rapt ve ithak olunmuş olduğu malûmumuz oldukça berveçhi mukarrer amel ve hareket birle kazai mezkûre ehalilerini hizmeti madende istihdam ve infazı emri âlişana ihtimam ve mugayiri harekete cesaret ederli olur ise isim ve şöhretile Deraliyeye tahrir ve inhaya musaraat eylesiz deyu 23 recep 1217 tarihinde Gönen kazası naibine ve Balye madeni emini vekili Omer zide kadruhuya ve ayan ve zabitan ve sair iş erlerine hitaben emri şerif verildiği mukayyettir ferman devletlü inayetlü sultanım hazretlerininindir.

17 Recep 1222

Vesika (7)

Bin iki yüz otuz iki senesi Nuri paşa efendimize hitaben sadır olan madeni Kalaycılar fermânı suretidir.

Düsturu mükerrem Nizamül âlem vezirül âzim Hüdevendigâr sancağına ilhak Balıkesri sancağı mutasarrîfi vezirim Nurullah paşa edamallahu taala kıdvetül kuzatî vel hükkâm mevlâna Balıkesiri kadîsî zîle fazluh tevkii refii humayun vasîl olucak malûm ola ki müttehizanî ricali devleti âliyemden halâ darbhanei amiren nazîrî Esseyyid Abdurrahman bey dam mecduhunun takdim eylediği memhur takriri mefhumunda Balıkesri kazasında vaki Kalaycılar madeni demekle maruf ve meşhur olan maden bundan on beş sene mukaddem feth ve küşad olunmuş ise de imâl olunmayub alâhalihi terk olunmuş ve madeni mezburdan zuhur eden

cevahirleri nemadar olunduğu beyanile ihraç eyledikleri cevherden bir mikdar numune ahz ve darb-hanei âmireme takdim ile madeni mezburun feth ve küşadî hususu inadenciler tarafından kuluma ledel istida takdim eyledikleri cevherin çâşnisine nazaran madeni mezbur kesirün nema olmak mülâhazasile mahallinde numunesi zahire ihraç olunmak için evvel emirde bir mikdar cevher ahz ile mahalli mezbure kurb ve civar olan Balye madeninden bir körük nakl ve irsalile bir furun inşa ve imâl olunarak bir furundanı zuhur eden sim ve kurşunun hasılatile masarifinin defteri Derisaadetime irsal olunmak babında sadır olan emri şerifim mubaşir marifetile ledel vusul mucibince Balye madeninden bir körük ve âlâtı lâzıma irsalile imaline şuru ve mubaşeret olunmuş ise de madeni mezburun hasılâtı masarifine gayri kâfi olup feth ve küşadına müsaade olunması gayri caiz olmağla kemakân terk ve ibtal olunmuş iken bu defa madeni mezburda üç fırın miktarı cevher mevcut olub mağaralarında dahi bir karış miktarı cevher olduğu ihbar olduğuna binaen keyfiyeti bitt-crübe tahkik birle vukuu üzere tahrir ve iş'ar eylemek tenbihi vechile Balye maden emini Yakub zide mecduhuya mahsus tahrirat irsal kılınmış olduğuna binaen bu defa cevab olarak varid olan kaimesinden madeni mezbure tarafından mahsus adam göndermiş ve nümune tutmasına sayü ikdam etmiş ve mağaraları muayene ve müşahede olunarak bir karış miktarı cevher tuttuğu

haber verilmiş ise de madene götürülen körük fena bulub kabili istimal olmadığından tamir ve tecdit lâzimedden olub ancak imaline muktazi olan kömür ve kütük ve malzemei sairesinin Balıkesri kazasından tanzim ve tesyiri suhuleti maslahatı mucib olunacağı emini mumaileyh tahrir ve iş'ar etmiş olduğu ifadesile madeni mezbur mağaralarında mevcut el'an (olan) cevherden nema melhuz olmağla zahire ihracî lâzimedden ise de madeni mezbur maha li Balıkesri kazası dahilinde olmak hasabile ahali kazalarında maden ihdas olunması kendülere bar ve sikleti mübeyyen olur vesvesesile imaline muhalifden (muhaletten) hali olmayacaklar? Ve madeni mezburun şimdiye kadar bir kaç def'a küşadî mürad olunmuş iken terk ve tehirlle mucib olacak bazı fesat hulul ederek terkolunduğu emri müteyakkîn olub ve bu makule cevher zahir eden mahal lâyikile taharri olunarak nema melhuz olduğu teferrus olundukta kuvvetten (kuvveden) fi'le ihraç ile tevsii dairei varit olan aliyemi müstelzim olur ve mesaili hasenenin istikmaline ibrazi (bir kelime okunmuyor) olunmak vacibatı umurdan idüğü müteayyen olmağın bu suretten madeni mezkûr Balye madenine budur mesafe olduğuna binaen liacilittercrübe iktiza eden kömür ve kütük Balıkesri kazasından tedarik ve istihzar olunmak iktiza edeceğinden gayri lâzımgelen? Nefer madenciler Balye maden emini mumaileyh tarafından celb ve fena olan körük ve lâzımei sairesinin tanzimi ve tehiyesile cevher ihraç ve ihraç olunan cevherden

altı bin kıyye hesabı ile berveçhi furun imali hususlarına nezaret etmek ve bir furundan ne mikdar sim ve kurşun husule gelür ve masarifi ne dereceye baliğ olur ise badehu iktizasının icrasına mubaderet olunmak için bir kıta defterinin Derialiyeme irsali babında sen ki veziri müşarünileyhimsin sana ihale ile bir kıta emri âlişanım tahrir ve inha eylediğine binaen takriri mezkûr mülükâneme badelarz mucibince sana hitaben emri âlişanım isdarı babında hattı humayunu şevket makrunu şahanem şerefyaftei sadir olmağla mucibince amel ve harekete himmet eylemen, fermanım olmağın işbu emri celilül isdarı irsal olunmuştur ki vusulünde şerefyaftei sudur olan hattı humayunu şevket makrunum mucibince hususu mezbur muhavveli uhdei müşiran kılınacağı malûmun oldukta balâda bastı fermanım olduğu vechile madeni mezbura iktiza eden kömür ve kütük Balıkesri kazasından tedarik ve istihzarî olunarak lâzımgelen çend nefer madenciler Balye maden emini mumailey Yakub zide mecduhu tarafından celb ve fena bulan körük ve lâzimei sairenin tanzim ve tehiyesile cevher ihracı ve ihrac olunan cevherden altı bin kıyye hesabı ile berveçhi furun imal ve bir furundan ne mikdar sim ve kurşun husule gelür ve masarifi ne dereceye baliğ olur ise badehu iktizasının icrasına mubaderet olunmak için bir kıta defterinin Derialiyeme irsali hususuna sarfi külli meknet eylesin ve sen ki kazi mumaileyhimsin sen daği mucibi emri şerefimle amel ve hareket eylemen babında fermanî âlişanım

nin sadır olmuştur buyurdum ki hükmü şerefim vardıkta bu bapta vechi meşruh üzere şerefyaftei sudur olan işbu emri şerifim üzere amel eyleyesiz.

Ve mucibince Karesi mutasarrıfı devletlu Nurullah paşa efendimizin buyruldu su varid olmuştur. bu mahalle kaydolmuştur.

Sene : 1232 Hicri

Vesika (8)

Hüdavendigâr vilâyeti dahilinde Karesi sancağında Edremid kazasına tâbi Ağunye nahiyesinde Kocagümüŝ kariyesinde vakı maa cürufu atika bir kıt'a simli kurşun madeni imtiyazı uhdesine ihalesi hususuna mü sadei seniyem erzan kılınması Fransa devleti tabasından Riyol tarafından istida olunması üzerine maden idaresinden tanzim olunan mukavele ve şartname Şûrayı devlete ledelhavale olbapta Nafia dairesinden tahkik ve heyeti umumiyesinde dahi mütalea ve tetkik olundukta mevaddı münderecesi maden nizamnamesine muvafık görülmüŝ olduğundan mukavelenamei mezkûrede muharrer olduğu üzere madeni mezkûr maa cürufu atika bin iki yüz doksan üç senei maliyesi haziranı ibtidasından itibaren doksan dokuz sene müddet imtiyaziye ve şeraiti malûme ile mumaileyh uhdesine ihale olunması ve haritai mahsusasında gös-

terildiği veçhile madeni mezkûrun sırf imâli için on yedi bin ikiyüz otuz dört dönüm arazi tahsis olunmakla bu arazinin hudûdu şimalen Akçal tepesi ile Erdivanbaşı tepesi garben mezkûr Erdivanbaşı tepesi ile Dedeçirak tepesinden bilmürur Erikliburun tepesi ve cenuben mezkûr Erikliburun tepesile Zemlik tepesinden bilmürur Eriklikara deresi tepesi ve şarkan mezkûr Karadere Akçal tepesi beyninde hututu hendesiye ile mahdud olduğu ve işbu hudud ile tahdit olunan arazi dahilinde Simli kurşun madeninden maada zuhuru memul olan sair cins madenler ve cürüflar bu ihaleye dahil olmadığından anlar için gerek sahibi imtiyaz ve gerek sairleri tarafından talep ve istida vukubulduğu halde maden nizamnamesinin otuz beşinci maddesi hükmüne tevfikan muamelei muk-taziye icra kılınacağı ve işbu maden cürufun ih- raç ve imâli için berveçhi muharrer tahsis olunan on yedi bin ikiyüz dört dönüm arazinin beher dönümü için beşeriyattan sahibi imtiyaz tarafından canibi miriye yüzlük altın yüz kuruş olarak senevî iki bin yüz elli dört kuruş on para resmi mukar- rer ita kılınacağı ve madeni mezkûr hudud imti- yaziyesi dahilinde bulunan arazi yalnız maden iş- letilmesi için tahsis olunduğundan maden nizam- namesinin altmışıncı maddesi hükmünce sahibi im- tiyaz tarafından işbu arazide mağara ve kuyu ha- fir olunan ve maden için sair suretle arazi ashabı irza ve iskât olunacağı misillu ber minvali mu- harrer hafrolunan ve bilicap kullanılan mahalden

maada yerler heyeti kadimelerile kalup sahibi imtiyazın o mahallere müdahaleye hakkı olamayacağı ve maden mezkûr ile çürüflardan ihraç olunacak hasiâtın yüz üç rüsum nisbiyesinin canibi miriye itası mukarrer olmağla rüsumu mezkûre maden idaresinin rey ve tensibi üzerine aynen ve rayiç vakte göre yüzlük altına yüz kuruş olarak bedelen mumaileyh tarafından tediye ve aynen itası takdirinde masarif nakliyesi mültezime ait olmak üzere Edremit veyahut Bandırma iskelelerinde mahallî hükûmeti tarafından tayin olunacak memura teslim kılınacağı ve işbu emri âlişanım tarihinden itibaren maden mezkûrun bir seneye kadar küşadına ve çürüfların imâline sahibi imtiyaz mecbur olup bu müddet zarfında küşat ve imâl olunmadığı veyahut vaktile imaline mübaşeret eylemediği ve bir de maden idaresinin kabul ve tasdik edeceği esbabı mücbire tahtında bulunmadığı halde esbabı imtiyazı fesh ve ilga olunacağı ve madeni mezkûr ile çürüfların tahsili rüsumatı Hudavendigâr vilâyetine ait olduğundan balâda muharrer resmi mukarrer ile bedelen istifa olunacak rüsumu nisbiye darphaneyi âmirem fiatiyle altın olarak vaktü muayyeninde vilâyete teslim ve ita olunacağı zikrolunan maden ile çürüfun imali zımında imtiyazı havi işbu fermanı âlişanımın itasında bir defa olarak harcı olmak üzere sahibi imtiyaz tarafından maden idaresine yüz elli adet yüzlük altın ita kılınacağı ve sahibi imtiyaz işbu maden ve çürüfların imâline müteferriğ kâffei hususatta maden nizam-

namesinin ahkâmı münderecesine tabaiyet ve tatbik hareket eyliyeceği misillu imtiyaz fermanı âlişanıma zeyil olarak teati olunan şartnamele dahil ahkâma tamamilen mutavaat ve müvafakat eylemesi mukavelei mezkûr ahkâmı iktizasından bulunmuş ve bu suret encümeni mahsus vükelayı fihamında dahi tnsib ve tasvib kılınarak keyfiyet tarafı eşref padişahaneme arz ile ledelistizanı berminvali muharrer icrası hususuna emrû iradei seniyei mülûkânem müteallik ve şerefsudur. Olmuş olmağın muktezayı feyiz üzere madeni mezkûr imtiyazının şeraiti mukarrereye tatbikan mumaileyhe ihale kılındığını mutazamının divanı hümayunundan işbu emrûcelilülkadrım isdar ve hükmü balâda beyan olunan mukavelename ve işbu emri. âlişanıma zeyil olarak ita kılınan şartname ahkâmının tamamii icrasına muallak olmak üzere mumaileye ita kılındı tahriren filyevmülhadi velişrin min şehri Recebülfird liseneti hamse ve tis'in ve miete ve elf.

. 21 Şubat 1295 ve 21 Haziran 1293

Mermer ocaklarına dair vesikalar

Vesika (1)

İdincik kadısına hüküm ki kazai mezburda ve Kapudağında vakı olan taşcılar mahrusi Edirne de vakı olan binai şerife gönderilmesin emredüp esamileri defter olunup sana irsal olunup buyurdum ki vardıkta hassa mimarlarım başı olan Sinan zide kadruhye mühri ile memhur olan defterde mestur olan taşcıları te'hir etmeyüp alât ve esbapları ile ihraç idüp mahalli (mezkûre?) gönderesiz ve bina için ihzar olunan mermerlerini gemi varıncaya (dek) mutemedede muhkem hifzettirup beklettiresiz

20 Ramazan 977

Vesika (2)

Defter 5 S 77

İdincik kadısına hüküm ki halâ cezirei Marmarada vakı olan (bir kelime okunmuyor) üstat taşı lâzım olmağın tahtı kazanda bulunan üstat taşılardan lâzım olan alât ve esbapları ile muaccilen ihraç eyleyüp Marmaraya gönderilmesin emredüp buyurdum ki vusul buldukta asla te'hir eylemeyüp tahtı kazanda vakı olan üstat taşçıları lâzım olan alât ve esbap ve levazımları ile muaccilen ihraç eyleyüp irsal eylesin ki varup ücretleri ile işleyeler:

Sene: 978

Vesika (3)

İdincik ve Marmara kadılarına hüküm ki halâ seyyidetül muhadırat hemşirem Mihrimah dametü ismetühanın tarafından mahrusei İstanbulda Edirnekapısı kurbunda bina olunan hamamı mühimmi için mermer lâzım olmağın buyurdum ki adamı vusul buldukta akçe ile kifayat mikdarı mermer kestirüp alup getürmek istediklerinde kimesneye dahlü taarruz ettirmeyüp mani olmayasın.

Muharrem 979

Vesika (4)

Mimar başı Sinan ağa mektup gönderüp hassa reislerden Mehmet reis mahrusei Edirne bina olunan cami şerif mühimmatıçün İdincikten ve

Marmaradan mermer getürmede külli emegi sebkat ettüğün ve mezkûr gelüp hassa reislerden on akçeye mutasarrıf Seydi Ahmet oğlu Abdülâziz fevt olup gedüğü dokuz akçe ile ahara verilüp bir akçe mahlüldür verilmek rica etmeğın berveçhi terakkı buyruldu.

Sene: 979

Vesika (5)

İdincik ve Marmara kadılarına hüküm ki hâlâ seyyidetül muhaddırat hemşirem Mihrimah dametü ismetüha tarafından mahruise İstanbulda Edirnekapusu kurbunda bina olunan hamamı mühimmi için mermer lâzım olmağım buyurdum ki adamı vardıkta akçe ile kifayet mikdarı mermer kesdirüp alup getürmek istediklerinde kimesne dahlü taarruz ettirmeyüp mani olmayasın.

Sene: 979

Vesika (6)

İdincik kadısına hüküm ki cezirei Marmarada istihdam olunan miri esirlerin zahireleri kadimden tahtı kazandan virülü gelüp hâlâ zahireleri babında külli muzayakaları olduğu ilâm olunmağın kifayet mikdarı terke verilmesin emredüp buyurdum ki vusul buldukta emrim mucibince cezirei mezburede işleyen miri esirlerin zahireleri kadimden virilü geldiği üzere kifayet mikdarı tahtı kazandan akçeleri ile narhi ruzı üzere bulunan yerlerden tedarik idivirüp müzayaka çektirmeyesin.

16 Şaban 983

Vesika (7)

Marmara kadısına hüküm ki merhum ve mağ-
furunleh babam Sultan Selim han tabe serahunun
türbesine mermer lâzım olmağın ol canipte bulu-
nan rençper gemileri ile vafir ve müstevfi mermer
gönderilmesin emredüp buyurdum ki asla tehir ve
tevakuf etmeyüp bizzat mubaşeret idüp ol tarafta
ne mikdar rençper gemileri bulunursa yalılarda
alan mermerleri gemilere tahmil eyleyüp muaccilen
süddei saadetime gönderesin hasusu mezbur gayet
mühimdir ihmalden hazer eylesesin ve bir gemiye
ne mikdar mermer konulup gönderildiğün yazup
bildiresin.

Bir sureti Idincik kadısına
Sene: 27 L. 983

Vesika (8)

Marmara kadısına hüküm ki mektup gönderüp
mirî kârhanende işliyen mirî esirlerden bazısın
gaybet edüp bazılarla gidüp bazı nevahi? teessüs
olunmak üzere olduğun ve Kozak eanibinde iki
esir tutulup biri alınup biri ayak eyledi deyu cevap
verdüğün bildirmişsin. Mezkûr amilden ol esir alın-
mak için kadısına hükmü şerif gönderilmiştir bu-
yurdum ki varıcak cezirei mezburede gaybet eden
esirleri tetebbu? edüp ele götürüp dahi kâ'hinin
nazırına teslim eylesesin ve kadıi mezburdan dahi
ol esiri talep edüp götürdüp nazıra teslim eylesesin.

Sene: 984

Vesika (9)

Marmara kadısına hüküm ki Üsküdar'da bina olunan camii şerif mühimmatıçün tahtı kazanda ihzar olunan taşlar yalıya indirilmesin emredüp buyurdum ki vusûl buldukta asla tevakkuf etmeyüp camii mezbur binası için tahtı kazanda ihzar olunan taşları ücret ve akçe tarikile yalıya endirdüp berveçhi istical varan gemilere tahmil ettiresin hususu mezbur mühimdir ihmal ve müsaheleden hazar eylesin.

13 Recep 984

Vesika (10)

Marmara kadısına hüküm ki cezirei Marmarada ne mikdar kesilmiş mermer var ise kapudanım Ali donanma ile gelürken uğrayup gemilere tahmil idüp süddei saadetime getürmek emrim olmuştur buyurdum ki vardıkta bu bapta gereği gibi mukayyet olup cezirei mezburede ne mikdar kesilmiş mermer var ise şimdiiyedeğin reaya ne veçhile yalıya indiregelmiş ise cümlesin yalıya indirdüp hazır ve müheyya eylesin ki inşaallah donanma kapudanım uğradıkta asla tehir ve tevakkuf lâzım gelmeyüp tahmil edüp süddei saadetime getüre şöyle ki kapudanım uğraya mermerler yalıda hazır olmayup tevakkuf lâzım gele asla özrün makbul olmak ihtimali yoktur ana göre mukayyet olup berveçhi istical yalıya indiresin bu bahane ile

kimesneden ahzolunmaktan ve kudreti olmayanlara
teklif olunmaktan ihtiyat eylesin

22 Recep 984

Vesika (11)

Galata kadısına hüküm ki mektup gönderüp
cezirei Marmara halkı meclisi şer'e gelüp cezirede
vaki olan mermer madeniye nazır olan Mustafa
mirî esirlere koyun ve keçi lâzımdır deyü cebren
salkun? salup cem ettüğü koyun ve keçileri kendi
nefsi için ağıl yapup içine koyup bunun emsali
envar zülüm ve teaddi ider. deyü reaya şikâyet
ettiklerinde İstanbulda sakin olmağla ıhzarı müm-
kün olmamıştır deyü arz eylemişsin. Mezkûr her
kande ise buldurup mahallinde teftiş eylemek em-
redüp buyurdum ki vardıkta bu bapta onat veç-
hile mukayyet olup nazırı mezkûrû her kande ise
buldurup ve getürdüp mahallinde şikâyet eden
reaya ile murafaa eyleyüp bir defa şer'ile faslo-
lunmayup üzerinden on beş? mürûr etmiş kaziyer-
lerin muktezayı şer' üzere teftiş ve tafahhus eyle-
yüp göresin filvaki nazırı mezkûrun üzerinde ehali
cezirenin olveçhile hukuku sabit ve zahir olur ise
şer'le subut bulan hukuku eshabına hükmedüp
bikusur alıverdükten sonra nazırı mezkûrun üze-
rine ne makule mevat sabit olup ve ne miktar
kimesnenin hakkı aliverildüğün mufassal ve meş-
ruh sicilleri ile vukuu üzere yazub arz eylesin

amma hini teftiſte tamam hak üzere olup hilâfi
vakı kaziye ilâmından ihtiyat eylesin

4 S 990

Vesika (12)

Marmara kadısına ve kârhaneciler kethudasına hüküm ki seyyidetül muhaddirat ilâ ahırî validem sultan demet ismetühanın Üsküdar'da vakı olan camii şerifi mühimmi için 560 kıt'a pencere yuvası ve 2000 zıra' kademe ve 2640 arşun döşeme mermer lâzım olmağın araba kirası için imareti amirelerinden kifayet mikdarı akçe irsal olunmuştur buyurdum ki vusul buldukta asla tehir ve terahi eylemeyüp ferman olunan mikdarı mermerleri ecnâsile tedarik ve ihzar eyleyüp dahi gönderilen akçeden arabaların kiraların alup arabacılara bi kusur teslim eyleyüp arabalarına tahmil ettirüp yalıya indiresin. Eğer mevcut ve hazır bulunmaz ise alet-tacil kestirüp veçhi meşruh üzere endirmege envai sayü ikdam eylesin ki Cezayir beylerbeyisi kardırgalar ile ol caniplere geldükte hazır bulup kardırgalara tahmil eyleyüp getüre hususu mezbur mühimdir sayirlere kıyas eylemeyüp babı ihtimamda dakika fevt eylemeyesin.

14 Şevval 991

Vesika (13)

Cezayir beylerbeyisi kapudan paşaya hüküm ki hâlâ seyyidetül muhaddirat ilâ ahırî validem sultan

dametü ismetühanın Üsküdar'da vaki olan camii şerifi mühimmi için beşyüz altmış kıt'a pençere yuvası ve ikiyüz arşun kademe ve iki bin altıyüz kırk arşun döşeme mermerleri tedarik ve ihzar olunup yalıya indirilmek için Marmara kadısına ve kârhanec ler kethudasına hükmü humayunum irsal olunmuştur buyurdum ki vusul buldukta anun gibi donanmayı humayunum gemileri ile ol caniplere uğraduğunda zikrolunan mermerleri bi kusur gemilere tahmil idüp dahi getürüp müşarün ileyhanın camiine isal eylesin hususu mezbur mühimdir ihmal eylemiyesin.

11 Şevval 991

Vesika (14)

Marmara kadısına hâlâ Cezirei mezburda mirî canibinden taşcılar varup kesdikleri mermerden ammim merhum sultan Mehmet tabe serah imareti mütevellisi ve cabileri ve sayir mübaşirleri vakıf topraktır deyu kullardan öşür ve resim talep eyledüğü ilân olunmağın buyurdum ki vusul buldukta bu bapta mukayyet olup filvaki zikr olunan mahal-den mirî için mermer kesenlerden şimdiyedek öşür ve resim gibi nesne alını gelmeyüp hâlâ miri için kestikleri mermerlerden öşür ve resim talep olunursa men' idüp kadimden olugelene muhalif kimesneye iş ettirmeyesin ve lâzım olan ahvali yazub arzeylesin.

Sene : 993

Maruzu daii devleti aliyeleri budir ki

Asitanei âliyede vakı taşçı taifelerinden Cebeci Ali bin Ömer ve Abdullah beşe bin Ali ve Mahmut beşe bin Hüseyin ve diğer Mahmut beşe bin Mehmet ve Ali beşe bin Mehmet nam kimesneler meclisi şer'i münirde taifei mezburenin halâ kethudaları olan elhaç Ali ağa ile taşçı başları Musa ağa ve sabıka taşçı başları Ahmet ağa ve müsin ve ihtiyar ustalarından elhaç Abdullah ve İbrahim usta ve Hafız molla Osman ve Taşçıbaşı zade molla Ali ve Ahmet ağa ve Molla zade Osman ve usta Hasan ve usta Ali ve küçük İbrahim ve Süleyman ağa ve esseyit Mehmet ve esseyit Feyzullah ve esseyit Mehmet ve Osman usta ve elhaç Osman ve sairleri muvacehelerinde bizler taşçı esnafı ustalarından olup lâkin taşradan Asitaneye ecnas mermer ve kûfeki ve öd taşı ve sakız taşı ve sair ahcardan işbu merkumun ustalar bizlere hisse vermeyüp ancak dükkân ve gedik sahibi olan ustalar beyinlerinde tevzi ve taksim idüp bizlere ve sahibi dükkân olmayan ustalara gadir etmelerile zikri murur eden ahcardan bizlere dahi hisse verilmesi matlubumuzdur deyu teşekkâ eylediklerinde taifei merkumeden dahi cevaplarında işbu yedimizde olan evamiri aliye ve senedat sayire mantuklarınca ötedenberi taşradan Asitaneye gelen gerek mermer ve gerek sayir ahcar seksen dört hisse itibarile yirmi üç hissesi Zindankapu-

su haricinde kâin taşı ustalarına ve yirmi iki hissesi dahi Balat iskelesinden Siliviri kapusuna varınca kale kapuları haricinde olan ustalara ve yirmi iki hissesi dahi Kumkapu ve Yenikapu ve Davutpaşa kapusu ve Samatya kapusunda olan taşı ustalarına ve bir hissesi dahi Tophaneye ve on altı hissesi dahi Medine ve Üsküdar'da olan taşı ustalarının ancak dükkân ve' gedik sahipleri olan ustalara cümle maritete bilâ iltizam tevzi ve taksim olunup ve ziyade ve noksan olmayup ve sahibi dükkân olmayan ustalarımızı dahi sahibi dükkân ve sahibi hisse ustalarımız ile şerik idüp bu veçhile her birimiz taayyüş eyleyü gelüp ve bu nizam müddeti vafireden berü düstürül amel ola gelmiştir deyu min küllil vucuh takriri meşruhların natık bir kıt'a tuğralı emri âlişan ibraz etmelerile şakiyunu merkumun dahi taifei mezburenin öteden berü biemri (ba emri) âli nizamı kadimeleri veçhi muharrer üzere olduğun her biri ikrar ve itiraf etmelerile badehu merkumun Cebeci Ali ve Abdullah ve Mahmut ve diğer Mehmet ve Ali beşe hilâfı emri âli ve mugayiri nizam hareket etmemek üzere her birine tenbih olunduktan sonra taifei mezburenin sahibi dükkân olan ustaları dahi yanlarında şerikleri olup sahibi hisse olmayan ustaları bivecih itham ile yanlarından ve şirketlerinden tard ve ihraç itmek üzere herbiri müteahhit olmalarile taşı tayfası minvali meşruh üzere yedlerine tuğrayı emri âlişan ihsan olunmasın iltimas eyledikleri huzuruâlilerine ilâm olundu

Fi garrei Muharremülharam sene 1177

Marmara Muhassılına

Taşçı esnafının muhassılığî muhavvili uhdei saadetleri olan Marmara ceziyesinde mutasarrıf oldukları taş çukurlarından bil ihraç ebniyei miriye ve İstanbul taşçıları esnafına ita olunmakta olan mermer taşı nev'i selâse itibarile beher kebir kayık hamulesinden otuz kuruş ve evsatından yirmi-beş kuruş ve sagirinden onbeş kuruş öşür namile rüsümü verilmekte ve mezkûr çukurlarda istihdam etmek üzere Kastamoni ehalilerinden celb eyledikleri amele yevmiye ile müstahdem olmayup mezkûr çukurlardan amelei mezbure marifetleriyle bir sene zarfında ihraç olunan mermer taşın furuht olunduktan sonra esmanı kaç kuruşa baliğ olur ise ondan navlu sefain ve amelei mezkûre me'kûlât ve meşrubat ve masarifi sairesi bittenzil mada fazlasının bir hissesi çukur mutasarrıfı merkumun için ifraz ile madası ücretleri mukabili amelei mezkûreye taksim olunmakta ve amelei merkumenin ayal ve evlâtları binayı mezburda mutavattın bulunmak takribile tanzımatı hayriye usulü hayriyet şumulü icabınca mal ve emlâkleri lıvayı mezbur muhassılları taraflarından bittahrir üzerlerine edası lâzım gelen matlubatı seniyelerini memleketleri canibinde eda etmekte oldukları derkâr ise de bu defa tarafınızdan esnafı merkumenin ber minvali muharrer

te'diyesi mukarrer olan öşürden ve amelei merkumenin olveçhile memleketlerinde eda etmekte oldukları matlubatı seniyeden başka gerek esnaf merkumeden ve gerek ameli mezkûreden rusumat talep olunmuş ve amelei merkume dahi Dersaadette ahar mahallerden lieclitticare mukim olan dülger ve kayıkcı ve esnafı saire misillû matlubatı seniyelerini memleketleri canibinde eda etmekte bulunmuş idügüne mebni Tanzimatı hayriye mahasin şumulüne tevfikan amelei merkumenin olveçhile ücretleri mukabili hasılatı vakıadan aldıkları akçeden Marmarada dahi virgü vermeleri lâzım gelmiyeceği misillû mezkûr çukurlar mutasarrıfı merkumunun dahi bir hisse itibarile bir senede aldıkları mebaligden şimdiye kadar ber minvali muharrer öşür namile verilen rüsumatı muharrereden başka bir akçe verilmediğine ve öşrü mezbur hasılatı vakıalarına nazaran tahsis buyurulacak verginin ez'afı muzaafı bulunduğu mebni olveçhile bittekrar gerek amelei merkume ve gerek esnafı mezbureden virgü tahsili perişanlıklarını mucip olacağından bahisle gerek esnafı merkumeden ve gerek amelei mezkûreden mükerreren akçe talep olunması hususu esnafı merkume tarafından bu defa ba arzıhal istid'a ve niyaz olunmuş ve tanzimatı hayriye usulü mahasin şumulüne tevfikan memaliki mahrusi şahanenin muhassılık veçhile idaresi icra buyurulan mahallerinde mutavattın ehli islâm ve reayanın emlâk ve erazı ve hal ve tahammülleri keyfiyeti bittahkik müceddeden tahrir olunarak virgiyü

senevilerinin olveçhile emlâk ve erazi ve kârı kisp ve ticareti vakıalarına göre tevzi ve istihsali hususu talimatı seniyede münderiç bulunmuş ve o makule hane ve emlâk ve erazisi olup virgüyü senevisi mahallinde ita olunacak takımdan rençperlik ve orakcılık ve emsali misillü ticareti saire zımnında müddeti muayyene ile ahar mahalde bulunanlardan ber minvali muharrer virgüyü senevisi asıl tahrir olunduğu mahalde verildikten sonra olveçhile lieclitticare bulunduğu mahalden dahi ticaretine göre vergi mütalebe ve itası tanzimatı hayriyenin mugayiri olarak fakat marazzikir çukur mutasarrıflarının hisselerine göre virgüyü senevilerin tahsili lâzım gelir gibi ise de olveçhile oşür namile verdikler rüsumat tahsis olunan vergilerinin hissei vergi mikdarına nazaran ne miktar mebalig olacağı ve ne suretle tahsil kılınmakta idüğü kayden malûm olmamış ve bu suretle filvaki amelei merkumenin mutavaattın oldukları mahalde virgiyü senevi verecek oldukları halde tarafı şeriflerinden dahi olveçhile ticareti vakıalarına göre tekrar vergi mütalebesi tanzimatı hayriyenin mugayir olacağından o suretle sarfı nazar olunması ve Çukur mutasarrıfı merkumunun dahi minelkadim oşür mukabili vermekte oldukları rusumatın miktarı senevisile hasılâtı mezkûreden bir senede hissei muayineleri kemmiyeti ve sureti tahsili ve olveçhile rüsumu mezkûreden başka cezirei mezkûrun tekâlifi vakıalarından sinini sabıkada (bir kelime silik) hisse tarh ve tevzi olunup olunmadığı keyfiyeti bi-

linüp ana göre icabının icrasına bakılmak üzere keyfiyetin meclise bil'etraf tahkikle bu tarafa iş'ar hususuna himmet eylemeleri babında.

Sene : 1256

— SON, —

İÇİNDEKİLER :

Ön söz	3
Balye Madeni	5
Bigadiç Madeni	19
Kalaycılar Madeni	22
Kadıhisarı Madenleri	26
Hisar Alanı	27
Borasil ve Diğer Madenler	30
Mermer Ocakları	35
Vesikalar :	43
Balye, Bigadiç ve Kalaycılar madenlerine ait (1—8 numaralı) vesikalar	43—69
Mermer Ocaklarına dair (1—16 numaralı) vesikalar	70—83